

บทที่ ๓

เอกลักษณ์ของคณะซอครูสงคราม – พยอม

๓.๑ ประวัติของครูสงคราม เหมือนทอง

ภาพที่ ๑๐ ภาพครูสงคราม เหมือนทอง ปัจจุบันอายุ ๖๒ ปี

ครูสงคราม เหมือนทอง เกิดวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๕๑/๒ หมู่ ๒ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ภรรยาชื่อนางบุญสวย เหมือนทอง บิดาชื่อนายจันดา เหมือนทอง มารดาชื่อนางคำ เหมือนทอง มีพี่น้องด้วยกัน ๘ คน ดังนี้

๑. นายธรรม เหมือนทอง
๒. นางเดือน เหมือนทอง
๓. นายครั้น เหมือนทอง
๔. นายนิคม เหมือนทอง
๕. ครูสงคราม เหมือนทอง
๖. นางไข่ เหมือนทอง
๗. นางหลิ่ง เหมือนทอง
๘. นางเล็ก เหมือนทอง

ครูสงคราม เหมือนทอง มีอาชีพหลักเป็นชาวนา อาชีพเสริมคือการเป็นช่างซอ

ประวัติการเรียนรู้การขับซอของครูสงคราม เหมือนทอง

เนื่องจากในสมัยก่อนประมาณ ๔๕ ปี ที่ผ่านมา การอุปสมบทและประเพณีที่เป็นมงคลของทางภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดแพร่จะมีการนำการเล่นที่สามารถสร้างความรื่นเริง สร้างบรรยากาศให้กับงานนั้นได้ ซึ่งสิ่งที่จะนำมาเป็นการละเล่น นั้นเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีพื้นบ้านทางภาคเหนือ ซึ่งมีการขับร้องของคนล้านนา ที่เรียกว่า “ซอ” นับเป็นการขับร้องที่ได้รับความนิยมในสังคมท้องถิ่นจังหวัดแพร่ เริ่มแรกครูสงคราม เหมือนทอง เป็นผู้ที่มีมองถึงว่า ท่านมีความชอบในเสียงเพลง ซึ่งเป็นศิลปะของล้านนา และการขับลำนำพื้นเมืองที่เรียกว่า “ซอ” นี้ก็ทำให้ครูสงคราม ได้หลงใหลในการซอ ในขณะที่ครูสงคราม อายุประมาณ ๑๑ ปีได้สนใจที่จะฝึกหัดการเรียนรู้การขับซอ แต่เนื่องจากขณะนั้นครูสงครามมีความประทับใจซอทั้ง ๒ ประเภทคือ ซอล่องน่าน และซอปี สามารถแบ่งแยกการเรียนรู้การขับซอของครูสงคราม เหมือนทอง ได้พอสังเขปดังนี้

อันดับแรก ศึกษาซอล่องน่าน

ครูสงคราม เหมือนทอง ได้ศึกษารับซอ ล่องน่าน กับพ่อครูศรีวันย์ จากคณะซอศรีวันย์ จังหวัดน่าน พ่อครูศรีวันย์ ท่านเป็นลูกศิษย์ของพ่อครูไชยลังกา เครือเสนซึ่งเป็นพ่อครูซอของ พ่อครูคำผาย นุบิง ศิลปินแห่งชาติ สาขาคดนตรี พื้นบ้านของ จังหวัดน่าน เหตุผลในการสนใจเรียนซอของครูสงคราม เนื่องด้วยความสนใจในเสียงดนตรี และน้ำเสียงการขับซอของพ่อครูศรีวันย์ เป็นสำเนียงการขับซอล่องน่านที่ครูสงคราม มีความชื่นชอบเป็นอย่างยิ่ง ครั้นถึงประเพณีเทศกาลที่มีการนำซอล่องน่านมาขับร้องในงานประเพณีเทศกาลต่างๆ พ่อครูศรีวันย์ จากคณะซอศรีวันย์ จากจังหวัดน่าน เป็นช่างซอที่ได้รับความนิยม ทั้งในจังหวัดน่าน และรวมถึงจังหวัดแพร่ ด้วย ขณะนั้นก็เป็นโอกาสที่ดีที่ครูสงคราม ได้หาเวลาพบปะและขอเรียนการขับซอ จากพ่อครูศรีวันย์ ซึ่งเป็นครูซอล่องน่าน ที่ครูสงครามใฝ่ฝันที่จะมีความสามารถในการซอล่องน่านเช่นนั้น แต่ในขณะที่เดียวกันนั้น ก็มีผู้ชักชวนครูสงครามให้ไปหัดเรียนการขับซอจากช่างซอ หรือพ่อครูซอคนอื่นๆ ที่หาเรียนง่าย ๆ ในท้องถิ่น จังหวัดแพร่ แต่ครูสงคราม บอกว่า ท่านปรารถนาที่จะเรียนการขับซอล่องน่านจากต้นตำรับ ของจังหวัดน่าน โดยเฉพาะน้ำเสียงอันอ่อนหวานและไพเราะทำให้นายครามไม่สนใจที่จะเรียนซอล่องน่านกับพ่อครูหรือช่างซอท่านอื่นอีกแล้ว

เนื่องจากในขณะนั้น การเดินทางสัญจรไปมายังใช้พาหนะที่เป็นล้อเกวียน ถ้าเป็นระยะทางไกลๆ ก็จะเดินทางด้วยเท้าเปล่า ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการเรียนซอของครูสงคราม ในช่วงวัยเด็กของครูสงคราม เมื่ออายุ ๑๑ – ๑๔ ปี ท่านยังไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนการขับซอล่องน่านจากพ่อครูศรีวันย์ ทั้งๆ ที่ท่านก็ได้ขึ้นมาขับซอให้ตามงานประเพณี และเทศกาลต่างๆ ในจังหวัดแพร่ก็ตาม ก็นับเป็นโอกาสที่ดีที่สุดของครูสงคราม อีกครั้งหนึ่ง หลังจากทีครูสงครามได้เดินเท้าเปล่าไปฟังซอล่องน่านของคณะซอศรีวันย์ อยู่ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นก็เป็นโอกาสในการฝึกหัดการขับซอล่องน่านกับพ่อครู ในดวงใจ ของครูสงคราม เมื่อครั้งพ่อครูศรีวันย์ได้รับการเชิญ

จากชาวบ้านให้มาจับขอในงานอุปสมบท ณ บ้านปทุม อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ครูสงครามได้พักอาศัยอยู่ ไม่ใช่เพียงการมาเยือนบ้านปทุมของพ่อครูศรีวัฒน์เท่านั้น ส่วนสำคัญที่ครูสงครามประทับใจ คือความใจกว้างของท่าน และความเป็นคนชอบเดินทางหาประสบการณ์ชีวิตต่างภูมิลำเนาของท่านทำให้เกิดการคลุกคลี กับวิถีชีวิตของชาวบ้านปทุม มาเป็นเวลากว่า ๑ ปี นับเป็นระยะเวลาที่มีค่าสำหรับครูสงครามเป็นอย่างยิ่ง

พ่อครูศรีวัฒน์ได้เปิดโอกาสให้ผู้สนใจจะเรียนการจับขอได้ไปเรียนกับท่าน แต่การศึกษาการจับขอในสมัยนั้นไม่ได้ เป็นระเบียบแบบแผนแจกเช่นในปัจจุบัน ดังนั้น จึงต้องอาศัยความสนใจ ความฝึกฝน ความอดทน และความตั้งใจจริงของลูกศิษย์ที่เสนอตัว เป็นลูกศิษย์กับพ่อครูศรีวัฒน์ นับเป็นเหตุผลที่ครูสงครามได้มีโอกาสได้เรียนการจับขอกับอาจารย์ที่ตนได้มุ่งหวังได้ รวมถึงกับผู้สนใจที่จะฝึกหัดชอล่องน่านคนอื่น ๆ อีกเช่นกัน ขณะนั้นได้มีลูกศิษย์ที่ร่วมเรียนการจับขอกับพ่อครูศรีวัฒน์ มีอยู่ ๓ ท่าน ด้วยกัน คือ นายสว่าง แสงทิพย์ นางนงคราญ แสงสาย และครูสงคราม เหมืองทอง

ครูสงครามบอกว่า การเรียนขอในสมัยนั้นอาจเรียกว่าเป็นการเรียนรู้การจับขอได้โดยทางอ้อมก็ว่าได้ เนื่องจากพ่อครู หรือแม่ครูที่สอนขอ ไม่ได้สอนปากต่อปาก หรือตำราต่อตำรา เหมือนทางท้องถิ่นจังหวัดอื่นๆ และจังหวัดแพร่ในปัจจุบัน การจะจดจำคำขอ และการศึกษาเป็นช่างขอ จะต้องอาศัยใจรัก และความผูกพัน กับศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเป็นศิลปะการใช้ภาษาพื้นบ้านได้อย่างมีวรรครสต่อผู้ฟัง และสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย และได้สาระ ต่อผู้ฟัง ซึ่งข้อหลังนี้ต่างหากที่ครูสงครามค้นพบว่าสำคัญที่สุดในการฝึกหัดจากการแสดงการจับขอของพ่อครูศรีวัฒน์ จากการขอในงานบวช งานบุญต่างๆ ที่ครูสงครามได้มีโอกาสติดตามไปฝึกหัดในการจับขอด้วย

การศึกษาการจับขอนั้น ครูสงคราม บอกว่า เริ่มตั้งแต่ความเชื่อมั่นของพ่อครูศรีวัฒน์ นั่นก็คือ ก่อนที่จะขอ จะต้องมีการรำลึกถึงพ่อครู หรือการไหว้ครู และอาจจะมีภาษาบาลี ที่เป็นทั้งคำที่ใช้รำลึกถึงครู และคำที่ใช้เป็นคาถาอาคมในการป้องกันตัว ในส่วนนี้ ครูสงครามไม่ได้รับการถ่ายทอด เนื่องจากในสมัยนั้น พวกที่เป็นช่างขอ มีความเชื่อกันว่าถ้าให้ไปแล้ว ไม่ถือว่าเป็นคำที่ใช้ป้องกันตัว อาจกลับกลายเป็นคาถาที่ลูกศิษย์บางคนอาจคิดร้ายใช้คาถานั้นไปในทางที่ผิด ภาษาถิ่นล้านนา เรียกว่า “การแปง” หรือ “การล้างครู” ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูสงครามว่า ทำไมครูศรีวัฒน์จึงไม่ยอมถ่ายทอดคาถาป้องกันตัวให้ ครูสงครามตอบว่า “ครูขอในสมัยประมาณ ๔๕ ปีที่ผ่านมา นั้นอาชีพช่างขอไม่ได้เป็นหมู่คณะเหมือนปัจจุบันเมื่อมีงานบวชหรือขึ้นบ้านใหม่เจ้าภาพก็จะไปหาและว่าจ้างช่างขอชาย ช่างขอหญิงมาขอในงานของตนเอง แม้กระทั่งช่างปีที่เก่งๆเจ้าภาพก็หาตัวเอง ช่างปีช่างขอบางคนไม่ได้ไปในงานนั้นจึงเกิดความอิจฉาหาเรื่องกลั่นแกล้งช่างขอและช่างปี เพื่อต้องการทำลายชื่อเสียงของช่างขอและช่างปี ครูครามได้เล่าไปว่า บางครั้งขอที่ถูกกระทำ (แปง คือ การกระทำโดยไสยศาสตร์ของฝ่ายตรงข้าม) ผู้ที่ถูกกระทำโดยการแปงจะมีอาการดังนี้ คือ ขอหรือพูดไม่ออก บางทีร้องไห้ ทำอะไรไม่ได้เลย บางครั้งปีเป่าอยู่ดีๆก็เกิดแตกขึ้นมา ครูศรีวัฒน์

ถือว่าไม่ดีก็เลยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับครูสงครามและครูศรีวัฒน์ให้ครูสงครามไปหาคาถาป้องกันตัวเอง” ครูสงครามกล่าวสรุปให้ผู้วิจัยฟังต่อมาครูสงครามได้รับคาถาป้องกันตัวจากพระภิกษุรูปหนึ่ง ครูสงครามเล่าว่าจำชื่อไม่ได้ พระภิกษุรูปนั้นให้ครูสงครามท่องคาถาไว้ป้องกันตัวก่อนจะขอหรือการแสดงขอคาถานั้นมีใจความว่า “นะ โม พุท ธ า ยะ” ถึงแม้ครูสงครามจะไม่ได้รับคาถาป้องกันตัวจากครูศรีวัฒน์ จังหวัดน่านก็ตามแต่ครูสงครามได้รับคาถาอาคมจากครูเป็กจันในเรื่องของการไหว้ครูและคาถาป้องกันตัวจากครูปี่ชื่อ ครูจัน ถิ่นทิพย์ ซึ่งเป็นครูพ่อของครูพยอม ถิ่นถา ซึ่งเป็นคู่ต๋อง หรือช่างซอฝ่ายหญิง ของครูสงคราม ซึ่งคาถาบทไหว้ครูอยู่ในรายละเอียดที่ได้เรียนกับครูแกจันในหน้าที่ ๘๑ หลังจากจำเรียนได้ ๑ ปีผ่านไป นายครามก็สามารถที่จะจับซอได้ และตั้งคณะซอเป็นของตนเองได้ด้วยวัยเพียง ๑๖ ปี พอตั้งคณะซอได้ระยะหนึ่ง ได้อาศัยประสบการณ์ต่างๆ ในการซอ มีการจับคู่ ช่างซอ ชาย – หญิง หลายคนเพื่อเกิดความชำนาญ อาศัยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันบ้าน จนกระทั่งมีลูกศิษย์รุ่นแรกมาขอฝึกหัดซอ กับครูสงคราม ขณะนั้น ครูสงครามมีอายุ ได้เพียง ๑๗ ปี นับว่าเป็นพ่อครูที่มีอายุน้อย และประสบการณ์อาจจะมีไม่มากเท่าที่ควร แต่อาศัยเพียงใจรักในการซอ ความผูกพัน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ลูกศิษย์ที่มาเรียนกับนายครามในขณะนั้นมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด ๕ คน นับเป็นหญิง จำนวน ๔ คน และ ชาย อีก ๑ คน ท่านไม่สามารถที่จะจำชื่อลูกศิษย์ที่ท่านได้สอน อันเนื่องมาจากเวลาผ่านมา นานมาก และการสอนแก่ลูกศิษย์ที่ท่านได้สอน คือการพกพาศิษย์ไปตามงานต่างๆ พาไปร่วมในคณะซอที่ตนได้ไปแสดงในสถานที่ต่างๆ ในขณะนั้น โดยนายครามจะแนะนำชี้แนะให้เห็นถึง ขั้นตอนต่างๆ ลำดับการซอ ตลอดจนการใช้ปฏิภาณไหวพริบในการการดึงดูความสนใจของ ผู้ที่ฟัง นับเป็นการฝึกซอที่ดีพอสมควร ในสมัยนั้น เนื่องจากยังไม่มีสื่อการสอน เป็นลายลักษณ์ อักษรไว้ชัดเจน เมื่อลูกศิษย์เรียนจบ ต่างก็แยกย้ายไปหาประสบการณ์ด้วยตนเอง ส่วนครูสงคราม ก็คิดว่าน่าจะหาคู่ซอที่เป็นช่างซอฝ่ายหญิง ในภาษาล้านนา เรียกว่า “คู่ต๋อง” เป็นหลัก และทำให้มีชื่อเสียงต่อไปสำหรับคู่ต๋องของครูสงคราม คือ นางนงคราญ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมเรียนกับครู ศรีวัฒน์ ในขณะที่ครูสงครามได้หัดซอร่วมกับนางนงคราญ และได้ร่วมซอตามงานต่างๆ ทำให้เกิดคณะซอที่มีชื่อเรียกที่คุ้นหูของชาวบ้านทั่วไป เรียกซอ คณะนี้ว่า คณะซอ ครูสงคราม – นงคราญ

ต่อมา คณะซอเกิดมีปัญหาภายในคณะ ได้มีสมาชิกในคณะแยกย้ายกันออกไปทำให้คณะสงคราม – นงคราญ ได้ยุติลงเพียง ๑ ปี เศษๆ ผ่านไปหลังจากตั้งคณะ และขณะนั้น พ่อครูสงครามก็มีความสนใจที่จะพัฒนาศึกษาวิชาความรู้ให้ได้มากที่สุดในการเรียนรู้ จุดจำคำซอหรือในภาษาล้านนา เรียกว่า “เก็บคำซอ” ที่แปลกๆ ไว้ใช้ในการจับซอของตนเอง

อันดับที่สอง ศึกษาซอแพร์ (ซอปี)

การซอปีของจังหวัดแพร่ ถูกสืบค้นว่ามีเค้าโครงของระบบการซอ ในเรื่องของทำนองฉันทลักษณ์ มาจากจังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาอาจจะแตกต่างกันไม่มากนักน้อย ซึ่งก่อนที่ครูสงคราม

จะสนใจในการศึกษาการขับชอ ที่ใช้ทำนองชอแพร์ บรรเลงด้วยปี่จุม ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการจะอนุรักษ์ชอโบราณของจังหวัดแพร์ พร้อมทั้งท่านมีความชื่นชอบในเนื้อหาของชอปี หลังจากทีล้มเลิกการตั้งคณะชอครูสงคราม – นงคราญได้ไม่นาน ครูสงครามได้ไปเรียน และฝึกหัดการชอปีเมืองแพร์กับพ่อครูเก่าแก่ท่านหนึ่งของจังหวัดแพร์ ขณะนั้นคือ พ่อครูเป็กจันทร์ ท่านเป็นคนตาบอดทั้ง ๒ ข้าง มีภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านแม่สเลียม ตำบลแม่คำมี จังหวัดแพร์ ในสมัยนั้นชอแพร์ไม่นิยมตั้งเป็นคณะเหมือนกับชอล่องน่าน นักดนตรีของแต่ละคณะชอก็เช่นกัน มักอาศัยความสนิทสนมคุ้นเคยกับ นักดนตรีด้วยกัน หรือกับช่างชอของคณะนั้นๆ โดยอาจจะไปเล่นดนตรีให้กับคณะอื่นก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นความพอใจซึ่งกันและกัน การชอแพร์ หรือชอปี ของพ่อครู- แม่ครู ชอในสมัยนั้น จะได้ไปชอในงานต่างๆ ได้ ก็มาจากการเลือกช่างชอ ของเจ้าของงาน ซึ่งโดยส่วนมากเจ้าภาพจะเลือกช่างชอที่มีชื่อเสียงทั้งชาย และหญิง มาชอร่วมกัน เรียกว่า “ชอดื้อง” ซึ่งก็ขาดไม่ได้ที่จะเป็น พ่อครูเป็กจันทร์ เป็นหนึ่งในช่างชอที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในการชอปี ของจังหวัดแพร์ และมักจะเป็นที่นิยมที่จะให้ไปชอคู่กับช่างชอท่านอื่นๆ

พูดถึงความประทับใจในครั้งแรกของครูสงคราม ในการขับชอที่บรรเลงด้วยปี่ประกอบการขับชอ ทางภาคเหนือที่เรียก “ปี่จุม” ก็เพราะชื่นชอบในการดำเนินทำนอง และเสียงปี่อันอ่อนหวาน ระร่ว ฟังอยู่ในจิตใจ สร้างความครื้นเครง สนุกสนาน และชวนติดตามให้ฝึกการขับชอปีเมืองแพร์ นอกจากความชอบที่แตกต่างจากความประทับใจใน ชอล่องน่าน ก็คือ ความประทับใจในเนื้อหาของชอของพ่อครูเป็กจันทร์ และคุณธรรมของท่าน สังกัดได้จากการต่อสู้ชีวิตการเป็นช่างชอของท่าน ขณะที่ท่านได้ตาบอดทั้งสองข้าง ด้วยโรคที่แพร์กระจายด้วยเชื้อแบคทีเรียในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยังไม่มีวัคซีน หรือเซรุ่มในการป้องกันเชื้อโรคนี ทำให้พ่อครูเป็กจันทร์ ต้องใช้ความอดทนต่างๆ เพื่อที่จะได้ลดปมด้อยของตนเอง ประมาณในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ขณะนั้น พ่อครูเป็กจันทร์ มีลูกศิษย์ที่เรียนการขับชอ รุ่นเดียว กับครูสงคราม ร่วมอยู่มากมายนับไม่ถ้วน เพราะเป็นช่วงที่นิยมเรียนชอมากที่สุด ช่วงหนึ่งก็ว่าได้ พ่อครูสงครามได้ฝึกเรียนชอได้เพียง ๓ เดือน ก็สามารถที่จะจดจำคำชอต่างๆ ได้มาก พอที่จะแยกตัวออกจากพ่อครูเป็กจันทร์ได้ ทั้งนี้ครูสงครามบอกว่าเป็นเพราะการมีพื้นฐาน การเรียนชอล่องน่านมาก่อน ทำให้เข้าใจเนื้อหาและทำนองของการชอปี หรือชอแพร์ได้ดี จากนั้นไม่นาน พ่อครูคราม ก็สามารถ ออกไปชอคู่กับช่างชอฝ่ายหญิง ขณะนั้นช่างชอหญิงคนแรกที่ชอแพร์คู่กับครูสงคราม และไม่ถือเป็นคณะชอ ก็คือ แม่ศรีนวล ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของแม่ครูชอ ก้วนแก้ว ก่อนหน้านั้น ครูสงครามก็ได้ไปศึกษาการชอของแม่ครู ก้วนแก้ว เช่นกัน ถึงแม้ว่าไม่ได้เป็นลูกศิษย์ อย่างแท้จริงครูสงครามได้ออกงานชอร่วมกับ แม่ศรีนวล ระยะเวลาหนึ่ง ก็คิดจะตั้งคณะชออย่างจริงจัง ซึ่งช่างชอผู้หญิงคนแรกที่ชอปีร่วมกับครูสงคราม คนแรกอย่างเป็นทางการหลังจากได้ตั้งคณะชอ ก็คือ นางฟองจันทร์ และได้ชอร่วมกันมาตลอดจนถึง พ.ศ. ๒๕๓๓ ก็ได้มีเจ้าของบริษัทยาพื้นเมือง ในจังหวัดแพร์ เช่น บริษัทยาแพร์ ฟาร์มาซี มาชักชวนให้ครูสงคราม ได้เข้าร่วมกับคณะของวงชอ คณะต่างๆที่เดินทางไปชอ เพื่อ

สร้างความสนใจให้กับลูกค้าที่จะมาซื้อยา หรืออาจพูดได้ว่าเป็น การโฆษณาโดยใช้การจับขอแพร์ ในสมัยนั้น ซึ่งช่างขอ ฝ่ายหญิง ที่ถูกเชิญให้มาขอคู่กับครูสงคราม ก็คือ นางวิไล แต่ในการร่วมวงขอเป็นคณะใหญ่นี้ ประกอบด้วย ๓ คณะย่อย และวงขอคณะใหญ่ของบริษัทแพร์ฟาร์มาซี เรียกว่า วงขอเพชร ซึ่งเป็นคณะขอคณะใหญ่ที่สุดของจังหวัดแพร์ และเป็นวงที่ใช้เพลงปี่จุม บรรเลงล้วนๆ แต่อยู่กับวงขอเพชรได้ไม่นาน ครูสงครามก็แยกตัวออกมาตั้งคณะขอปีเมืองแพร์ อย่างเป็นทางการครั้งที่ ๒ คือคณะขอครูสงคราม - พยอม ซึ่ง ครูสงคราม ได้พบและรู้จักกับแม่ครู พยอม ในงานอุปสมบท ในครั้งนั้นต่างฝ่ายต่างถูกเชิญให้ไปขอคู่กันในงาน และพอครามคิดว่าน่าจะร่วมกันตั้งคณะขอได้ เพราะในความคิดส่วนตัวของท่าน ครูสงคราม มีความเข้าใจในเรื่องเนื้อหาการขอ การมีปฏิภาณในการขอคู่กันได้ดีมาก สามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ที่สำคัญกว่านั้น ท่านมีความรู้สึกว่าได้รับความนิยมนจากผู้ฟัง ทั้งท่านเอง และเนื้อหาชัดเจน มีทั้งสาระที่เข้าใจง่าย และความสนุกสนานรื่นเริงในหมู่ผู้ฟังขอ ดังนั้น การยื่นหัตถ์ของคณะขอสงคราม มาถึงปัจจุบัน ก็ได้ด้วยคุณธรรมประจำใจของผู้จับขอเอง ตลอดจนนักดนตรี และผู้ร่วมคณะทุกคน ที่ทำให้ชาวจังหวัดแพร์ได้รู้จักคณะขอ ครูสงคราม - พยอม เป็นอย่างดีในปัจจุบัน ความถนัดในการขอของครูสงคราม เหมือนทอง จึงถนัดในการตั้งจับขอปี และขอล่องน่าน

พิธีกรรมประจำปีของคณะขอครูสงคราม - พยอม

จากการสัมภาษณ์ข้อมูลจากครูสงคราม เหมือนทอง ครูได้เล่าและผู้วิจัยได้ทำการสรุปได้ว่าหลังจากที่ครูสงคราม เหมือนทอง ได้นำวิชาความรู้ในด้านการจับขอที่ได้เรียนมาไป ใช้ประกอบเป็นอาชีพแล้ว ท่านต้องปฏิบัติข้อที่พ่อครู และแม่ครูขอในสมัยก่อน ได้ยึดถือปฏิบัติกันมา นั่นก็คือการทำขันตั้งพิธีไหว้ผีครูขอ ซึ่งหมายถึงการบวงสรวงเพื่อรำลึกถึงวิญญาณ ของครูขอที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้กับตน ซึ่งเป็นความเชื่อและกุศโลบายอย่างหนึ่งว่าลูกศิษย์มีความเคารพกตัญญูต่อครู และจะทำให้ลูกศิษย์นั้นๆ นำวิชาความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งประเพณีการไหว้ผีครูขอนั้นจะทำในวันออกพรรษา เข้าพรรษา และวันสงกรานต์ หรือวันปีใหม่ของเมืองของทุกปี โดยทำในโอกาสที่เหมาะสม แต่จะเลือกทำเพียงหนึ่งครั้งต่อปีเท่านั้น ซึ่งขันตั้งในพิธีไหว้ผีครูขอของครูสงครามจะแบ่งเป็น ๒ ชนิดของการขอของท่านก็คือ

๑. ขอล่องน่าน ประกอบด้วย

- ไก่ปิ้ง ๒ ตัว โดยการปิ้งไก่ครูสงครามมีเคล็ดคือ ต้องผ่าตัวไก่ให้แบนราบ และใส่ไม้ปิ้งให้สุกโดยการกลับไปมาเพียงด้านละ ๓ ครั้งเท่านั้น ซึ่งครูศรีวัฒน์ได้ถือปฏิบัติสืบทอดมานานแล้วโดยให้ครูสงครามกระทำตามในการปิ้งไก่แต่ไม่ได้อธิบายว่าทำไมจะต้องทำอย่างนี้จนปัจจุบันนี้ครูสงครามยังหาคำตอบไม่ได้

- เหล้า ๑ ขวด

- ดอกไม้

- รูปเทียน
- ขนมห, ข้าวต้มมัด
- ข้าวสุก ๑ ถ้วย
- หมาก, พลู, บุหรี
- น้ำเย็น

๒. ขอปี ประกอบด้วย

- ไก่ต้ม ๒ ตัว
- เหล้า ๑ ขวด
- ดอกไม้
- รูปเทียน
- ขนมห, ข้าวต้มมัด
- ข้าวสุก ๑ ถ้วย
- หมาก, พลู, บุหรี
- น้ำเย็น

ครูสงครามได้เล่าว่า “ ขณะที่เรียนขอ-ปีกับครูเป็กจันทร์ ครูเป็กจันทร์ได้ให้บทไหว้ครูขอปี ซึ่งจะทำพิธีไหว้ครูขอปีก่อนการแสดงทุกครั้ง ซึ่งบทไหว้ครูขอปีมีใจความดังนี้

ตั้งนะโม ๓ จบ สิบนิ้วน้อมกราบไหว้ทูนสา เงินป่อแม่เก่ามาแนบนาคำ นำหน้าเงินพราพร้อม ตั้งสิบป้อหอมมาเป็งกำขอเสียงหวานจับจ้อย เงินมากินเหล้าเป็งน้อย หยวดพายลงเป็งกำ ขออย่าหื้อได้จน หื้อเหมือนแม่น้ำคงคา หื้อมีผญาอันหม้อ อย่าได้ถูกต้องสี่เคิง เป็งปิ่นญาเหลิง ปิ่นญาเหลียม หื้อसानมือไว้วาดไว้ก่อนขอมมา สิบป้อหอม ครอบามาแต่ อย่าลืมนเตอะ

ทุกวันนี้ ครูสงครามได้ใช้คาถาบทนี้กระทำพิธีไหว้ครูทุกครั้งที่มีการแสดงขอในงานต่างๆ เช่น บวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ นอกจากนี้ ครูสงคราม – พยอมยังได้คาถาป้องกันตัวซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากคุณพ่อจันทร์ ถิ่นดา ซึ่งเป็นครูปีกลางของจังหวัดแพร่ในสมัยนั้น ซึ่งเป็นบิดาของครูพยอม ถิ่นทิพย์ (ถิ่นดา เปลี่ยนตามนามสกุลสามี) ซึ่งคาถาป้องกันตัวบทนี้ครูสงครามจะท่องก่อนจะแสดงขอในแต่ละครั้ง คาถานี้มีใจความว่า

ก๊ะ กิ่ง กำ

ก๊ะ กิ่ง กา

ก๊ะ กิ่ง ก๊ะ

ก๊ะหัง ก๊ะหัง ก๊ะหัง

คาถาบทนี้ครูสงคราม – พยอม ได้ใช้ทำพิธีท่องและสวดอยู่เป็นประจำ เมื่อมีการแสดงทุกครั้งจึงทำให้การแสดงซอผ่านพ้นไปด้วยดีไม่มีอุปสรรคในการแสดงแต่ละครั้งและเป็นที่ยอมรับใคร่ของพี่น้องประชาชนชาวจังหวัดแพร่โดยดีเสมอมา

ประวัติของนางพยอม ถิ่นถา

นางพยอม ถิ่นถา ปัจจุบันอายุ ๔๕ ปี อาชีพปัจจุบัน รับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า โดยยึดอาชีพช่างซอ เป็นอาชีพเสริม เกิดวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๙๙ ตำบลแม่คำมี ตำบลม่วง อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นบุตรคนสุดท้องในพี่น้อง ๔ คน ของพ่อจันทร์ แม่ไล ถิ่นถา เริ่มชอบฟังซอตั้งแต่เรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เพราะพ่อจันทร์ เป็นช่างปี่ จึงมีงานไปบรรเลงประกอบการซออยู่เสมอ อาจเป็นด้วยสายเลือดของการรักดนตรี พยอมก็เหมือนกับช่างซอคนอื่น ๆ คือ รักที่อยากจะทำ จึงหัดซอด้วยตนเองโดยฟังจากวิทยุซึ่งขณะนั้นช่างซอที่ดังมากก็คือ วงพ่อหนานสุข – แม่สร้อย เป็นวงที่ชนะเลิศการประกวดของล้านนา นอกจากนี้ยังมีการประกวดวงซอต่าง ๆ ในภาคเหนือ ทางวิทยุกระจายเสียงเป็นประจำ เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จึงได้ไปอยู่กับน้ำที่บ้านปทุม ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ หัดซอกับช่างซอหญิงชื่อ นางคราญ เพื่อให้ได้ทำนองซอ ต่อมาได้ได้ฝึกซอกับครูสงคราม เหมืองทอง เมื่อครูสงครามรับงาน ก็มักจะพาพยอมไปด้วย อาศัยที่เป็นคนที่มีหน้าตาสวย เสียงดี ปฏิภาณดี เจ้าของงานเห็นท่าทางพยอมมีแววจึงขอให้ลองซอให้แขกฟัง ปรากฏว่าเป็นที่พอใจเจ้าของงาน และผู้ชมผู้ฟังเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดช่างซออาชีพเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคน

ประวัติการเรียนขับซอของครูพยอม

นางพยอม เริ่มชอบฟังซอทางสถานีวิทยุ และช่วงเดือน ๖ ทางเหนือ ชาวเหนือมักนิยมเลี้ยงผีบรรพบุรุษก็มักจะมีการจ้างช่างซอมาขอเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาประทับทรง พอแม่ครูพยอมทราบว่ามีช่างซอ มาขอในงานนั้นๆ แม่ครูพยอม จะไปร่วมในงานนั้นๆ เพื่อไปฟังช่างซอขับ และบางครั้ง ช่างซอก็จะเชิญแม่ครูพยอมร่วมขับซอด้วย หลังจากนั้นแม่ครูพยอม ได้ข่าวว่าที่บ้านปทุม ตำบลเหมืองหม้อ จังหวัดแพร่มีช่างซออาศัยอยู่จำนวนมาก เลยมีความตั้งใจที่จะไปเรียนที่นั่น จากนั้นได้ย้ายมาอาศัยอยู่กับน้ำซื่อ นางหยุด สายฟ้า อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านโป่งศรีห่างจากบ้านปทุมไม่ไกลมากนัก เมื่อได้มาพักอยู่กับน้ำ ก็ได้เดินทางมาเรียนซอกับแม่ครูนงคราญที่บ้านปทุมทุกวัน ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาหัดขับร้องเพลงซอตลอดสามเดือน แม่ครูนงคราญท่านเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมากในด้านการซอล่องน่าน แม่ครูพยอมได้ศึกษา และท่านได้หัดขับซอล่องน่านก่อนที่จะขออื่นๆ ซึ่งในการเรียนซอนั้น น้องของแม่ครูนงคราญมาเรียนด้วยกัน ชื่อว่านางอืด และนางนงลักษณ์ ปัจจุบันได้เลิกอาชีพช่างซอไปแล้ว พอแม่ครูพยอม เรียนซอล่องน่านจนชำนาญแล้วได้ติดตามแม่ครูนงคราญไปงานต่างๆ มีอยู่วันหนึ่งมีเจ้าภาพงานบวชมาหาคณะซอ ซึ่งจะเลือกที่ให้แม่ครูนงคราญไปขอในงาน โดยที่เจ้าภาพขอให้แม่ครูนงคราญขอเป็นซอปี เมื่องานดำเนินไปถึงตอนกลางคืน ทางผู้ฟังได้ขอให้ลูกศิษย์ของแม่ครูนงคราญ ขอให้ฟัง ในตอนนั้นลูกศิษย์ที่ติดตามไป คือ แม่ครูพยอม นับเป็นครั้งแรกที่แม่ครูพยอม ได้ขอเข้าปีจุม ครั้งนั้นแม่ครูพยอม เล่าว่า ท่านยังไม่ถนัดกับขอเข้าปีมากนัก อาศัยคำขึ้นต้น และคำลงท้าย ที่ได้จากแม่ครูนงคราญมาขอ หลังจากงานครั้งนั้นแม่ครูพยอมได้มีงานซอที่บ้านน้ำคือ ในตัวเมืองแพร่โดยการซอกก็ได้จากการซอล่องน่านจากแม่ครูนงคราญมาขับเป็นทำนองซอ และพัฒนาการมาเรื่อยๆ ภายหลังมีคนถามว่าทำไมเป็นคนแพร่ถึงไม่ขอแพร่ ทำให้แม่ครูพยอมได้เริ่มหัดที่จะซอปี มาจนถึงปัจจุบัน และได้ยึดการซอปีของจังหวัดแพร่เป็นหลักตั้งแต่นั้นมา ตลอดเวลาที่ได้ศึกษาการขับซอจากแม่ครูนงคราญ ก็จะมีโอกาสที่ได้ซออยู่กับพ่อครูสงคราม เหมืองทอง ซึ่งเป็นคู่ซอต้องของแม่ครูนงคราญเดิม หลังจากแม่ครูพยอม แต่งงานแล้ว งานซอต่างๆ ในจังหวัดแพร่ก็ไม่ค่อยรับมากเท่าไร เพราะได้ไปค้าขายกับสามีส่วนใหญ่ที่จังหวัดเชียงใหม่ตอนนั้นอายุได้ ๓๗ ปี โดยประกอบอาชีพขายยาเร่ไปตามที่ต่างๆที่มีการฉายหนังกลางแปลง แต่อาชีพนี้ก็เกี่ยวข้องกับการซออยู่บ่อยครั้ง ได้นำละครซอคณะสาธารามาเล่น แทนการฉายหนังกลางแปลง แล้วเก็บบัตรขายยาไปด้วย จึงมีโอกาสได้รู้จัก นายเทพธารา ปัญญามานะ ลูกชายของแม่ครูจันทร์สม ศิลปินแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่ ตอนนั้นได้เริ่มมีการแสดงซอเข้ากับเครื่องดนตรีสากล ทางภาคเหนือเรียกว่า “ซอสดริง”

ครูพยอม ได้มีโอกาสบันทึกเสียงซอสดริง ชุด “จื๋น้องขายหมู” ซึ่งนายเทพธารา ปัญญามานะ กับครูพยอม ถิ่นตา ช่วยกันแต่งเนื้อร้องซอชุดนี้ร่วมกัน หลังจากสามีของครูพยอม ได้เสียชีวิต ครูพยอม ได้ย้ายมาประกอบอาชีพช่างซอ และรับจ้างที่จังหวัดแพร่เหมือนเดิม ประมาณ

ปี พ.ศ.๒๕๓๔ ครูพยอมได้ถูกเลือกให้เป็นช่างชอคู่กับ ครูสงคราม ในงานอุปสมบทแห่งหนึ่ง และ
ได้ถูกเชิญจากครูสงครามให้ตั้งคณะชอกับท่าน คือคณะชอครูสงคราม - พยอม ซึ่งในขณะที่ ครู
พยอม กลับมาชอคู่ กับครูคราม อีกครั้ง ก็ได้มีลูกศิษย์ ชื่อนาง คำมูล เทพวงศ์ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อ
เป็น นางจิรากร เทพวงศ์ ซึ่งทำอาชีพเป็นช่างชออยู่ช่วงหนึ่งก็เลิกไปทำอาชีพค้าขายที่กรุงเทพฯ
กับสามี

ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ของครูชอ เหมือนกับครูสงครามในด้านของการไหว้ สักการะ
วิญญาณครูชอปี

นักดนตรีรุ่นต่างๆ ของคณะสงคราม - พยอม

เนื่องจากแต่ละยุคสมัย การนำปี่จุม ซึ่ง “จุม” หมายถึง ชุด กลุ่ม มาบรรเลงร่วม
ประกอบการขับชอนั้น อาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงนักดนตรีที่ทำการเป่าปี่
ที่เรียกว่า “ช่างปี่” ในแต่ละยุคสมัยนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทหน้าที่ และสมาชิกในคณะ
บ้าง ดังจะพอสรุปได้เป็น ๔ รุ่นของคณะ ที่ร่วมวงกับคณะชอครูสงคราม - พยอม ดังนี้

รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๓๕๓๕

ช่างปี่ก้อย บรรเลงโดยนายจู บ้านศรีภูมิ ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่

ช่างปี่กลาง บรรเลงโดย นายกา บ้านคำหนักธรรม ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่

ช่างปี่แม่ บรรเลงโดยนายสุข บ้านคำหนักธรรม ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่

รุ่นที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ - ๒๕๔๓

ช่างปี่ก้อย บรรเลงโดย นายปิ่น

ช่างปี่กลาง บรรเลงโดย นายสินवल สีทอง

ช่างปี่ตัด บรรเลงโดย นายสุข เหมือนห้า

รุ่นที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๘ - ปัจจุบัน

ช่างปี่ก้อย บรรเลงโดย นายสินवल สีทอง

ช่างปี่กลาง บรรเลงโดย นายชัชวาลย์ สายยัด

ช่างปี่ตัด บรรเลงโดย นายสุข เหมือนห้า

ช่างซิ่ง บรรเลงโดย นักดนตรีพื้นบ้านในจังหวัดแพร่

หมายเหตุ : ในรุ่นที่ ๓ จะมีการนำเอาซิ่ง เครื่องดนตรี ประเภทดีด ของล้านนามาให้
จังหวัดกับการบรรเลงปี ให้กระชับและครึกครื้นขึ้น โดย ช่างปี่เอง จะไปหาคนที่รู้จักมาบรรเลงซิ่ง
ร่วมกันด้วย แต่ไม่ได้ยึดถือเป็นคณะเดียวกัน

รุ่นที่ ๔ (รุ่นเยาวชนที่สนใจ อนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน)

ช่างปี่ก้อย บรรเลงโดย นายโกสิน วรินทร์

ช่างปี่กลาง บรรเลงโดย นายธีระพงษ์ วีระคำ

ช่างปีตัด บรรเลงโดย นายชาติบุตร ไชยแก้ว

ช่างซึง บรรเลงโดย นายสีนวล สีทอง

หมายเหตุ : ในรุ่นที่ ๔ นี้ เป็นรุ่นที่รวมตัวขึ้นมาพิเศษด้วยความสนใจในดนตรีพื้นบ้าน โดยเฉพาะการเป่าปี่จุม ทำให้เชื่อว่าจะเป็นรุ่นที่สืบทอดการบรรเลงดนตรีให้กับคณะสงคราม - พยอม เป็นรุ่นต่อไป

สำหรับนักดนตรีรุ่นที่ ๓ และรุ่นที่ ๔ เป็นนักดนตรีรุ่นที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมประวัติโดยการสัมภาษณ์โดยละเอียด และได้ทำการสรุปดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

นักดนตรีรุ่นที่ ๓

ช่างปีก้อย นายสีนวล สีทอง อายุ ๕๕ ปี ไม่มีภรรยา บิดาชื่อ นายแปง สีทอง มารดาชื่อ นางใจ สีทอง มีพี่น้อง ๕ คน คือ ๑. นายเมือง สีทอง (เสียชีวิต) ๒. นางทอง สีทอง (เสียชีวิต) ๓. นางน้อย สีทอง ๔. นายฮิ้น สีทอง ๕. นายสีนวล สีทอง อาชีพเดิม รับจ้างเลี้ยงวัว ปัจจุบัน เป่าปี่จุมให้คณะซอครูสงคราม - พยอม โดยมีเหตุผลที่เลือกอาชีพนี้ เพราะใจรัก

ประวัติการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้าน

พ.ศ. ๒๕๐๓ : เริ่มสนใจและเรียนการเล่นซึงกับ นายนุช ดวงมณี

นายก齡 ดวงมณี และนายตัน ดวงมณี

พ.ศ. ๒๕๐๕ : เริ่มสนใจและเรียนการขับซอด้วยตนเองจากซอหลาย ๆ คณะ

โดยการจดจำทำนองและการร้อง

พ.ศ. ๒๕๐๖ : ศึกษาดนตรีไทยภาคกลางกับ นายนุช ดวงมณี และศึกษาด้วย

ตนเอง จากเทพบันเทิงเสียง

พ.ศ. ๒๕๐๗ : เริ่มฝึกหัดและขึ้นครุ เรียนซอ จากพ่อครูดั้น ดาทองรส

พร้อมทั้งได้ ศึกษาการบรรเลงปี่จุม จากช่างปี ที่มาเป่าปี่ให้

คณะซอของพ่อครูดั้น ดาทองรส แต่ไม่ได้มีการขึ้นครุ

เรียนเป่าปี่ใดๆ ทั้งสิ้น

พ.ศ. ๒๕๐๘ : ศึกษาการทำลิ้นของปี่จุม ซึ่งขณะนั้นอายุประมาณ ๑๘ ปี จาก

นายน้อย บ้านทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

พ.ศ. ๒๕๑๐ : เริ่มถูกจ้างให้ไปเป่าปี่ให้กับคณะซอต่างๆ จนได้อยู่ร่วมกับคณะ

ซอครูสงคราม - พยอม ในปีพ.ศ. ๒๕๔๕

ช่างปีกลาง นายชัชวาลย์ สายยี่ด อายุ ๔๗ ปี ภรรยาชื่อ นางราตรี สายยี่ด บิดาชื่อ นายมี สายยี่ด มารดาชื่อ นางป้อ สายยี่ด มีพี่น้องรวมกัน ๔ คนคือ ๑. นายศักดิ์ สายยี่ด ๒. นายไกรสร สายยี่ด ๓. นายชัชวาลย์ สายยี่ด อาชีพหลัก ตัดเย็บเสื้อผ้า อาชีพเสริม เป่าปี่จุมให้ คณะซอสงคราม - พยอม เหตุผลที่เลือกอาชีพเสริมนี้คือ มีใจรักในด้านนี้และต้องการสืบทอด คนตรีพื้นบ้านของ จังหวัดแพร่

ประวัติการเรียน คนตรีพื้นบ้าน

- พ.ศ. ๒๕๒๓ : นายชัชวาลย์ อายุได้ ๒๐ ปี ก็ได้สนใจและลงมือศึกษา คนตรีพื้นบ้าน โดยเริ่มหัดซึ่ง เครื่องดนตรีประเภทดีด และสะล้อ เครื่องดนตรีประเภทสีของล้านนา
- พ.ศ. ๒๕๔๐ : มีความสนใจ และชื่นชอบในการขับซอ และลงมือศึกษาการขับซออยู่ระยะหนึ่ง
- พ.ศ. ๒๕๔๘ : ได้เป็นสมาชิกของชมรมอนุรักษ์วงซอเป่าจังหวัดแพร่ และชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย - ล้านนา จ.แพร่ และได้ศึกษาการเป่าปี่จุมจาก นายสุข เหมือนห้า จนสามารถเรียนการเป่าปี่กลางได้สำเร็จ และได้เป็นช่างปีกลาง สำหรับ คณะซอครูสงคราม - พยอม

ช่างปีตัด นายสุข เหมือนห้า อายุ ๗๐ ปี บิดาชื่อ นายจัน เหมือนห้า มารดาชื่อ นางอ้วน เหมือนห้า มีพี่น้องรวมกัน ๘ คน คือ ๑. นางนวล ปัทมิ (เสียชีวิต) ๒. นายจ้อน เหมือนห้า (เสียชีวิต) ๓. นายมี เหมือนห้า (เสียชีวิต) ๔. นางออน ยี่เผ็ด (เสียชีวิต) ๕. นางยุ สุภาวรัตน์ (เสียชีวิต) ๖. นางรุค ตันติ (เสียชีวิต) ๗. นางมอญ ช้องกา (เสียชีวิต) ๘. นายสุข เหมือนห้า ๙. นายบุญ เหมือนห้า (เสียชีวิต) อาชีพหลัก เกษตรกร อาชีพเสริม เป่าปี่จุมให้คณะซอ ครูสงคราม - พยอม

ประวัติการเรียนคนตรีพื้นบ้าน

- พ.ศ. ๒๕๑๐ : เริ่มหัดเรียนการเป่าปี่จุมโดยอาศัยการเข้าไปฝึกกับวงซอของ ตำบลแม่คำมี โดย มีพ่อครูปี่ ได้แก่ นายเลข กำมีกำ นายแสน นายจือ มีช่างซอ คือแม่เป็ง วุฒิชา
- พ.ศ. ๒๕๓๕ : เข้าร่วมเป็นช่างปีให้กับวงซอคณะครูสงคราม - พยอม

นักดนตรีรุ่นที่ ๔

ช่างปี่ก้อย นายโกคิน วรินทร์ อายุ ๑๕ ปี บิดาชื่อ นายทา วรินทร์ มารดาชื่อ นางอำไพ วรินทร์ มีพี่น้องรวมกัน ๒ คน คือ ๑. นายโกคินและเด็กชายณัฐพงษ์ วรินทร์ กำลังศึกษาในคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ช่วงเวลาที่มาเล่นดนตรีให้กับคณะ ซอครูสงคราม - พยอม คือช่วงปิดภาคเรียน เหตุผลที่สนใจในดนตรี เพราะชื่นชอบในเสียงเพลงที่บรรเลงด้วยดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ ซึ่งเป็นบรรยากาศที่อบอุ่น และภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา

ประวัติการเรียนดนตรีที่บ้าน

- พ.ศ. ๒๕๔๗ : เริ่มสนใจและเรียนการเล่นซึงกับ นายสุรพล ต๊ะวงศ์
ต.ทุ่งไผ่ อ. เมืองแพร่ จ. แพร่
- พ.ศ. ๒๕๔๘ : เรียนการเล่นสะล้อกับอาจารย์อรุณ ทิพวงค์ ครูภูมิปัญญา
ของจังหวัด แพร่
เรียนการเป่าปี่จุมจากนายธีระพงษ์ วีระคำ อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
- พ.ศ. ๒๕๔๙ : เรียนการเป่าปี่จุมเพิ่มเติมจากนายภาณุพงษ์ มีศักดิ์
และนายเอกพงษ์ กันทาร์ภัย อ.เมืองเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่
เข้าร่วมเป็นช่างปี่ให้กับวงซอคณะสงคราม - พยอม

ช่างปี่กลาง นายธีระพงษ์ วีระคำ อายุ ๒๓ ปี บิดาชื่อ นายแฟน วีระคำ มารดาชื่อ นางเพ็ญศรี วีระคำ กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ สาขาศิลปกรรมศาสตร์ วิชาเอกดนตรีไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ช่วงเวลาที่มาเล่นดนตรีให้กับคณะซอสงคราม-พยอม คือ ช่วงปิดภาคเรียน เหตุผลที่สนใจในดนตรี ชอบในศิลปะพื้นบ้าน ล้านนา ทุกชนิด

ประวัติการเรียนดนตรีที่บ้าน

- พ.ศ. ๒๕๔๒ : เรียนการเล่นดนตรีพื้นบ้านทุกชนิดกับอาจารย์อรุณ ทิพวงค์
ครูภูมิปัญญาของจังหวัดแพร่

ช่างปี่ตัด ชาติบุตร ไชยแก้ว อายุ ๒๓ ปี บิดาชื่อ นายรัฐศักดิ์ ไชยแก้ว มารดาชื่อ นางเนาวรัตน์ ไชยแก้ว มีพี่น้อง รวมกัน ๒ คน คือ นายกรรชิตและนายชาติบุตร ไชยแก้ว กำลังศึกษาที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ช่วงเวลาที่มาเล่นดนตรีให้กับคณะซอครูสงคราม-พยอม คือช่วงปิดภาคเรียน เหตุผลที่สนใจในดนตรีเนื่องจากมีความชอบในศิลปะพื้นบ้าน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เรียนดนตรีพื้นบ้านกับอาจารย์อรุณ ทิพวงค์ ซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาของ จังหวัดแพร่

๓.๒ สรุปการถ่ายทอดการขับชอของคณะครูสงคราม – พยอม ให้กับลูกศิษย์ในปัจจุบัน

เนื่องจากความสนใจของผู้ศึกษา เล่าเรียน การขับชอในปัจจุบันมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกับการเรียนการขับชอในอดีต คือในอดีตจะเป็นการเรียนเพื่อจะประกอบเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันเป็นการเรียนเพื่ออนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่มีในจังหวัดหรือภูมิภาคของตน และนับเป็นความโชคดีของลูกศิษย์ในปัจจุบันก็ได้ ครูที่มีความสามารถและมีสื่อการเรียนการสอนก็สมบูรณ์แบบ และการสอนของครูสงคราม เหมือนทอง และครูพยอม ถิ่นตา มีความก้าวหน้าในหลักการสอนให้ลูกศิษย์ ได้เข้าใจและสามารถศึกษาในระยะเวลาอันสั้นได้ดี

ก่อนการเรียนการขับชอจะต้องมีการขึ้นครุชอกกับครูสงคราม และ ครูพยอม ซึ่งมีขั้นตอนในการเตรียมขั้นตั้งในการขึ้นครุชอดังต่อไปนี้

๑. จัดเตรียมวัตถุดิบ

- หมากแห้ง ๑ มัด
- พลุ ๑ มัด
- ข้าวสารใส่ถ้วย ๑ ถ้วย
- ผ้าขาว
- ผ้าแดง
- เงิน ๓๖ บาท
- รูป ๓๖ คู่
- ดอกไม้ขาว ๙ ดอก

๒. นำขั้นตั้งไปไว้บนหิ้งครุ โดยฝ่ายพ่อครูชายจะเป็นผู้เริ่มกล่าววักครู หรือคำขอมรับนักเรียนเป็นศิษย์ก่อน

ภาพที่ ๑๑ ภาพครูสงคราม กำลังนำชั้นเพื่อกล่าวขอพรจากครู
วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๐

๓. ครูพยอม กล่าวยกครูเป็นคนสุดท้าย

ภาพที่ ๑๒ ครูพยอม กำลังทำพิธีขอพรจากครู
วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๐

๔. พ่อครูทำพิธีกินอ้อพญา หมายถึงการกินน้ำผึ้งบริสุทธิ์ที่พ่อครูและแม่ครูเตรียมไว้ใน
กระบอกของด้ออ้อเล็ก ๆ เท่านั้นี่มือ

ภาพที่ ๑๓ ภาพครูสงคราม กำลังทำพิธีให้ลูกศิษย์กินอ้อ
วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๐

๕. พอลูกศิษย์กินน้ำผึ้งในอ้อเสร็จให้ถือเคล็ดโดยการใช้ฟันกัดปล้องอ้อให้แตก และทิ้งไป
ข้างหลัง ซึ่งเป็นความเชื่อกันว่าทำให้ปัญญาของผู้ที่จะศึกษาการชอนนั้นมีความแตกฉาน ปลอดภัย
เป็นอันเสร็จพิธีการขึ้นครูชอของครูสงคราม และครูพยอม

ภาพที่ ๑๔ ภาพลูกศิษย์ครูสงคราม กำลังโยนอ้อ เมื่อกินเสร็จเรียบร้อยแล้ว
วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๐

การเรียนการสอนการขับซอของครูสงคราม - ครูพยอมในปัจจุบัน

ภาพที่ ๑๕ ครูพยอม กำลังถ่ายทอดการซอให้กับลูกศิษย์
ถ่ายภาพที่บ้านของครูอรุณ ทิพย์วงศ์ จังหวัดแพร่
วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๐

ปัจจุบันคณะซอสงคราม พยอม ได้เปิดสอน การขับซอที่ศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่บ้านชุมชนวัดสวรรค์นิเวศอ. เมืองแพร่ จ. แพร่

๓.๓ รูปแบบการซอของคณะสงคราม - พยอม

๓.๓.๑ ทำนอง

ในการดำเนินทำนองประกอบการขับซอ ของช่างซอ ทางจังหวัดแพร่ นั้นเป็นการยึดต้นแบบ มาจากทางจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับในปัจจุบันแล้วมีความคล้ายคลึงกันมาก โดยทางจังหวัดเชียงใหม่จะมีการดำเนินทำนองตามลำดับ การซอคือ ตั้งเชียงใหม่ จะปู กล้าย ละม้าย เงี้ยว อ้อ พระลอ และการซอ ของคณะซอ สงคราม - พยอม นั้นมีการดำเนินทำนองตามลำดับ คือ ตั้งคาด หล้ากลาง (จะปู) เลียง เงี้ยว และซออ้อในบางครั้ง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบทำนอง และฉันทลักษณ์ กับ ทางเชียงใหม่แล้ว มีการดำเนินทำนองคล้ายคลึงกันมาก และพอจะอธิบาย ถึง เหตุผลที่มีการลำดับทำนองในการซอ นั่นก็คือ ซอตั้งคาด จะเป็นซอที่มีทำนอง และเนื้อร้อง ความยาวมากที่สุด และในทำนองจะมีระดับทั้งต่ำและสูง ซึ่งถือเป็นการปรับระดับเสียง ของช่างซอให้รู้ทำนองอื่นที่จะซอต่อไปมีระดับบันไดเสียงเป็นอย่างไร และซอตั้งเชียงใหม่ มีทั้งความ

ไพเราะอ่อนหวาน และความครื้นเครง พร้องกับจังหวะที่มีช่วงของการขับชอได้ต่อเนื่อง ซึ่งเป็น การขอในความขวสั้นๆ ซ้ำๆ เพื่อเป็นสัญญาณ หน้าที่ช่างชอจะบอกให้ช่างปีว่าจะเปลี่ยนทำนองชอ ไปเป็น ทำนองจะปู ในการชอจะใช้การเอื้อนเสียงเป็นส่วนใหญ่ เพราะทำให้ช่างชอจะได้ปรับ น้ำเสียงให้เข้ากับทำนองที่อ่อนหวานของเพลงบรรเลงของปี่จุม ทำให้ฟังราบรื่นและไพเราะมาก เช่นกัน ทำนองต่อไปเป็นการชอเลี้ยง ซึ่งมีการดำเนินทำนองแบบง่ายซึ่งก็คือ บันใดเสียงใน ทำนองชอเลี้ยงนั้นจะอยู่ในระดับปานกลาง ผู้ขับชอจะไม่ต้องใช้ความสามารถในการเอื้อนเสียงขับ ร้องชอ และจะได้ไม่พะวงกับการออกเสียงให้ยากเหมือนการชอ ตั้งคาค และชอหลักกลางที่ผ่านมา และทำนองชอเลี้ยงนี้เป็นทำนองที่ ผู้ฟัง เมื่อได้ฟังแล้วเข้าใจง่ายที่สุด และชอสุดท้ายเป็นชอเงี้ยว คณะชอสงคราม - พยอม จะเลือกชอเงี้ยวเป็นการชอลา หรือชอขอบคูนเจ้าภาพในงานและแขก ที่มาร่วมงาน เพราะมีทำนองที่อ่อนหวานในแบบที่จรรโลงใจผู้ฟังมากกว่าการให้เนื้อหาสาระ ซึ่ง ทำนองเงี้ยวเป็นทำนองที่สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจและซาบซึ้งใจได้มากกว่าชออื่น หรือ ชอทำนองอื่นที่ไม่ได้จัดเข้าในการดำเนินการขับชอของคณะสงคราม - พยอม ดังนั้น จัดได้ว่า ๔ ทำนองหลักของชอดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เป็นหลักในการชอของพ่อครูสงคราม เหมือนทอง และ แม่ครูพยอม ถิ่นตา ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตัวอย่างการดำเนินการชอของคณะครูสงคราม - พยอม

๑. ชอตั้งคาค

ตัวอย่าง การดำเนินชอ เช่น ชอขึ้นบ้านใหม่

ตัวง... วันนี้ ก็ เป็นวันดี	เป็นวันสะทลิตีอันประเสริฐ
มันก็เป็น วันดีถ้าเลิศ	หน้าบุญจะได้มาเกิดจะตั้งกำเลิศกำอิฐาน เนื้อ
เจ้า..วันนี้ก็ เป็นวันยาม	ปี่น้องวงศวารจะได้ขึ้นบ้านใหม่
เฮาสองคนจะได้ยกมือไหว้	ปี่น้องเหนือได้ มากหน้าหลายคน
มีงานไปยั้งวันนี้	ตั้งน้องตั้งปี อยู่ทุกแห่งหน
ที่ตั้งใจ ได้มาคล	อันว่ากันทำบุญขึ้นบ้านหลังนี้.....
ปี่น้องมากปวง หลวงหลาย.....จาวบ้าน	
เป็นจะมีกำรทำบุญขึ้นบ้านใหม่	เอาใจใส่ได้ปรึกษากัน
สองคนผิวเมียก็คิดหาเงินค่า	จะได้แบ่งบ้านมันก็ บ่ ใจน้อย
ผัวก็ฮิ เมีย ก็หา	มันก็เสียเวลา แม่จัดดอกสร้อย
หามากำหล่าหน้อย	มาเป๊าะกันขึ้น.....ตั้งบาน
จะได้รวมใจปี่น้อง	อยู่คนละห้องต่างคนจะจัดกำน
ตีเขาตีได้ก็คิดเฮือนงาม	เมื่อปีสงครามต่อไปตางหน้า

ถึงเวลา วิชาของเป็นจะส่ง นี่แหละนา น้องแหละนาย
 นายม่อน... เป็นจะได้ขึ้นบ้านใหม่ เอาใจใส่เป็นนักเป็นหนา
 จะเจริญแพรวลูงป่าน้ำ เอาจนถึงเวลาจะขึ้นบ้านใหม่แล้ว
 ใจที่อ้อมนเป็นแนว ไปแอ่วคิงอีลุงอีปู
 นี่แหละนา.....น้องแหละนาย...

๒. ซอหล้ากลางตัด

ตัวอย่าง การดำเนินทำนอง ซอหล้ากลางตัด

กันว่าผัวจ้างหากันว่าเมียจ้างฮิ	ก็เจริญวุฒิก้าวหน้า บ่ถอยหลัง
เป็นได้ฮิ หาเงินค้ำ	อกปีทโธธมมั่ง ใค่นักบ่ใจน้อย
ก็บ่ได้แปงเฮือนใหม่หลังงาม	จะได้อยู่ตวยกันกับลูกเต้า เป็นนั่น
จิม.....แหละนา

๓. ซอหล้ากลางเต็ม

ตัวอย่าง การดำเนินทำนอง ซอหล้ากลางเต็ม

วันนี้วันคี่สี่ไสสว่าง	ปีนี้อ่องจาวบ้านจะทำบุญตวยกัน
ขึ้นบ้านใหม่ก็ไปยังหลังงาม	เจริญปีนี้อ่องวงศ์วานเต็มจ่องเต็มบ้าน
วันนี้ซ้าเป็นวันคี่	วันสง่าราศีดีเหลือเป็นนั่น
ซ้าเป็นวันกันวันก้า	ดีจะขึ้นบ้านใหม่.....หลังงาม
จะเป็นบ้านผัวแก้วก็ไปยังเมียเตีฟ บ่ใจผัดผะด ก็ไปยังเมียผี	
แต่งงานกันมาเป็นสิบชาวปี	เป็นบ่ ถามหนีถามอ้างถามหม้าย
ผัวก็ดี เมียก็ดี	อยู่จนกุ่มจิวสังคมแม่ให้....
	จิม...แหละนา

๔. ซอเลียง

ตัวอย่าง การดำเนินทำนอง ซอเลียง

กอนบ่เต็มใจบ่ต้องมาถามมาตัก	ตัวบ่อก่อนคำบ่ไปได้มาซัดคำหัน
เฮือนนี้ก็ตั้งดีตั้งงาม	อกปีทโธธมมั่งปีจะเป็นคนบอก
กอนจะกิดเป็นหอบเป็นเฮือน	เฮาจะต้องหัดใจเปียนก่อนจะแปง
เฮือนเฮาต้องคิครอบคอบ	
กอนมาถามอ้ายจะเป็นคนบอก	ซ้าบ่ได้เต้สะก.....เอาวา ก็มีอ่องซ้าย
อ้ายต้องกำคุณแม่ฮู้กันแต่แต่เป็นนักเป็นหนา	กอนก็คี่ถึงตางเบื่องขวา
ก็คี่ถึงปีต๋องค้ำบ่เอา	เป็นเลียงเฮามาจันบ่อใหญ่ถึงกำร
เมื่อมีกำรเฮาต้องช่วยกันก้า.....จิม.....แหละนา	

๕. ซอกะโลง

ตัวอย่าง การดำเนินทำนอง ซอกะโลง

กำ กำ กำ อยู่ยงน้ำ พะยอม กู้สร้าง ฮ้องว่ากำดั้นน้ำชา หนา
 กำ กำ กำ ตืออยู่ในนา แต่ก่อนอาวอาฮ้อง กำระวิพัดข้าว
 กำ กำ กำ ส่องหน้าพระเจ้า อ้น้องฮ้องว่า กำ เม

๖. ซอเงี้ยว

ตัวอย่าง การดำเนินทำนอง ซอเงี้ยว

จะมีวรรณะ เสาจะมีผ่องศรี	หมคไสติเหมือนนึ่งแก้วล้างน้ำ
ก็มีกำนมีงานจิตใจออกตั้ง	บมีมัวขุนจ้ำดีไผมาต้อง
ขอหื้อศรัทธาปี่น้อง	สงครามกับน้องพะยอม
นา..แม่นอย จัวยกันผ่อกันกอยมีกำนงานใหญ่	
ก็เป็นว่าสนุกก็ไปยังสุขเสิญ	เสาจะเจริญเสาจะก้าวหน้า
เสาเป็นผัวชาย เสาก่าเป็นเมียกำ	เสาติงบ่ละ กำนกำกำนส่ง
แหมกำ...อยู่มาติงมืออยู่มาติงวัน	ข้าวของเงินค้ำเสาบฮื้อได้ขาด.....

๓.๔ เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการซอ คณะครูสงคราม - พยอม

ในการบรรเลงทำนองประกอบซอของจังหวัดแพร่จะต้องมีเครื่องดนตรีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของทางเหนือนั้น คือ ปี่จุม สะล้อ และซิง ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึง ปี่จุม ซิง และสะล้อ ซึ่งการบรรเลงประกอบซอของเมืองแพร่ นิยมใช้เครื่องดนตรีโดยแบ่งตามลักษณะของการเล่น เป็น ๒ ประเภท คือ ซอประกอบปี่ และซอประกอบสะล้อ และซิง ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงซอประกอบปี่ก่อน แต่เดิมเท่าที่ได้สัมภาษณ์ช่างซอหลายคนในเมืองแพร่ ก็จะให้ข้อมูลว่า ซอแพร่สมัยโบราณนิยมใช้ปี่ประกอบการขับซอ จำนวนของปี่ที่ใช้บรรเลงก็เรียกตามจำนวนของปี่ คือ ปี่จุมสาม ปี่จุมสี่ ปี่จุมห้า

ปี่จุม เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในวงซอปี่ สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง นำเข้ามาใช้ทางอำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ เพราะอำเภอวังชิ้นอยู่ติดกับอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง อำเภอวังชิ้นจังหวัดแพร่ แต่เดิมมีไม้สักเป็นอันดับหนึ่งของประเทศไทย และเป็นไม้สักที่มีคุณภาพดีที่สุด ไม้ส่วนใหญ่จะมีแต่ต้นสัก ก็น่าจะเป็นสาเหตุที่ไม้รวกที่ใช้ทำปี่ไม่มีในจังหวัดแพร่แน่นอน เพราะลักษณะของไม้รวกที่ใช้ทำปี่นั้นจะต้องมีอายุ ๑ ปีขึ้นไป ยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้ทองสำริดทำเป็นลิ้น (เหมือนลิ้นแคน) เพื่อทำให้เกิดเสียงดัง

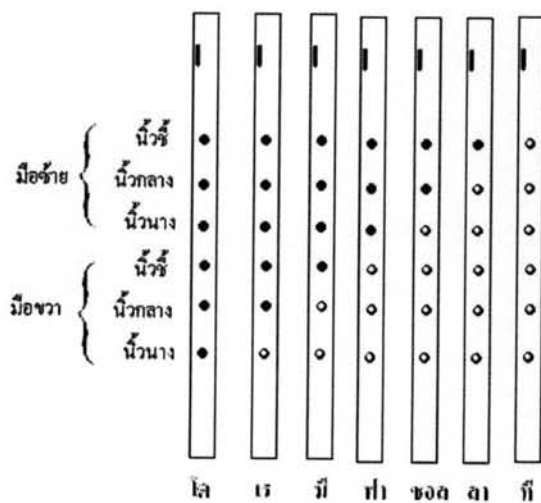
ปี่ที่ใช้บรรเลงประกอบการขอสามารถแบ่งได้ดังนี้

๑. ปี่แม่ ทำมาจากไม้รวก ยาวประมาณ ๘๐ เซนติเมตร เจาะรูจำนวน ๖ รูป ได้แก่ เสียง เร มี ฟา ซอล ลา ที โด ปี่แม่จะมีขนาดใหญ่ และยาวกว่าปี่ทั้งหมด ที่ใช้ในการบรรเลงประกอบการขอ ใช้คุมเสียง มีเสียงต่ำ ทำหน้าที่คุมเสียง ปัจจุบันวงขอปี่ไม่ค่อยนิยมเอามาบรรเลงประกอบการขอ ส่วนใหญ่จะใช้ปี่กลาง ปี่ก้อย และปี่ตัด

ภาพที่ ๑๖ ภาพครูชัชวาลย์ สายยี่ด สาริตทำนึ่งเป่าปี่กลาง
ถ่ายภาพวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

แผนผังแสดงตำแหน่งเสียงของปี่แม่

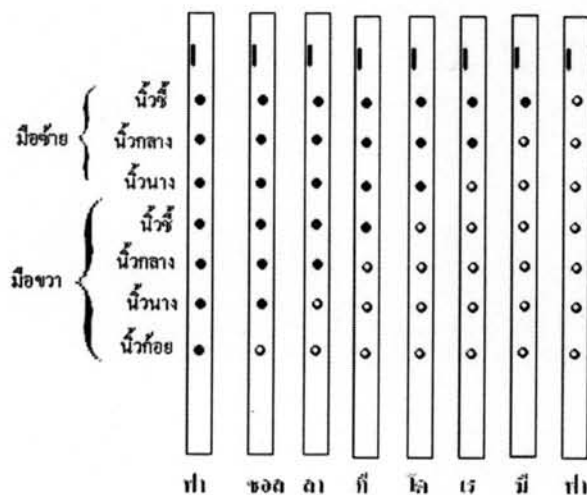

๒. ปี่กลาง ใช้ขึ้นเสียงทำมาจากไม้รวกยาวประมาณ ๖๐ เซนติเมตร เจาะรูเสียงจำนวน ๗ รู เป็นเสียง โด เร มี ฟา ซอล ลา ที

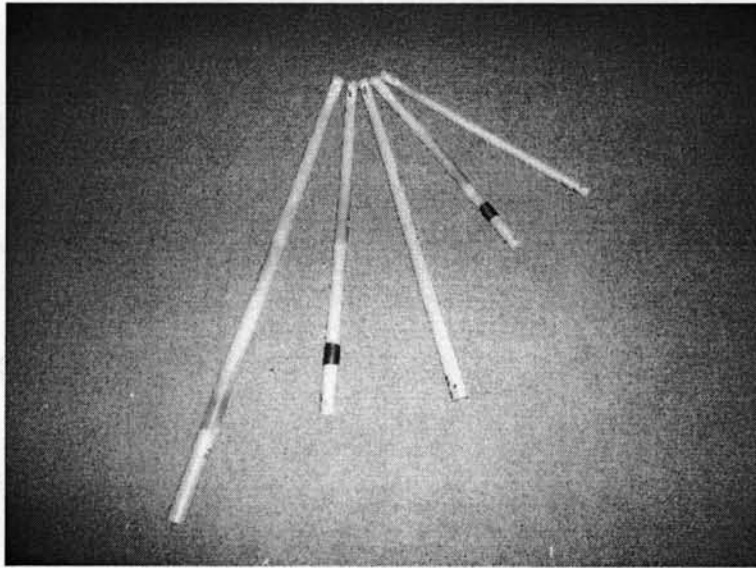
ภาพที่ ๑๗ ภาพครูสินวล สีทอง สาธิตทำนองเป่าปี่ก้อย
วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

แผนผังแสดงตำแหน่งเสียงของปี่กลาง

๓. ปี่ก้อย ใช้ตัดเสียงบรรเลงทำนองหลักของทำนองซอ ทำมาจากไม้รวกเหมือนกับปี่แม่ และปี่กลาง เจาะรูเสียงจำนวน ๗ รู เป็นเสียง ฟา ซอล ลา ที โด เร มี

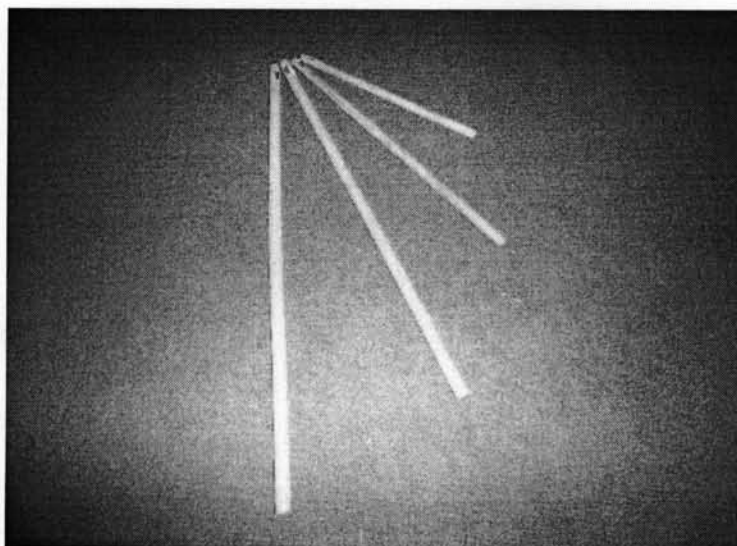
๔. ปี่ตัด ใช้เป็นปี่ที่มีขนาดเล็กกว่าปี่ก้อย มีเสียงเล็กแหลมสูงกว่าปี่ก้อย ปี่กลาง ปี่แม่ มีลักษณะเหมือนกับปี่ก้อยนิยมเล่นในวงปี่จุมสามและปี่จุมสี่ส่วนตำแหน่งเสียงก็เหมือนกับปี่กลาง คือ เริ่มตั้งแต่เสียง ฟา ซอล ลา ที โด เร มี ฟา ซึ่งตำแหน่งเสียงเหมือนกันกับปี่กลาง แต่มีตำแหน่งเสียงสูงกว่าปี่กลางดังแผนผัง ตำแหน่งเสียงของปี่กลางที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องของปี่กลางแล้ว

ภาพที่ ๑๘ ภาพปี่จุม ๕ เล่ม
(จากซ้ายไปขวา ปี่แม่ - ปี่กลาง - ปี่ก้อย - ปี่ตัด - ปี่ก้อยน้อย)

จากภาพดังกล่าวข้างต้นจะ เรียกชื่อกันว่าวงปี่จุม ๕ จากซ้ายไปขวาประกอบด้วยปี่ ๕ ชนิด
ดังนี้

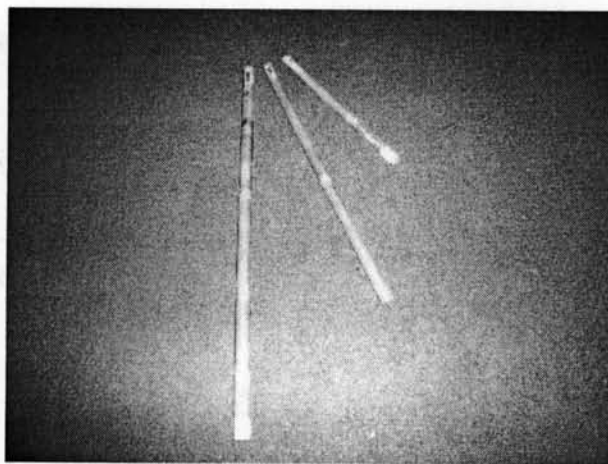
๑. ปี่แม่
๒. ปี่กลาง
๓. ปี่ก้อย
๔. ปี่ตัด
๕. ปี่ก้อยน้อย

ภาพที่ ๒๐ ภาพปีที่จุม ๔ เล่ม
(จากซ้ายไปขวา ปีแม่ - ปีกลาง - ปีก้อย - ปีตัด)

จากภาพดังกล่าวข้างต้นจะ เรียกชื่อกันว่าปีที่จุม ๔ จากซ้ายไปขวาประกอบด้วยปี ๔ ชนิด
ดังนี้

๑. ปีแม่
๒. ปีกลาง
๓. ปีก้อย
๔. ปีตัด

ภาพที่ ๒๑ ภาพปีที่จุม ๓ เล่ม
(จากซ้ายไปขวา ปีกลาง - ปีก้อย - ปีตัด)

จากภาพดังกล่าวข้างต้นจะ เรียกชื่อกันว่าวงปี่จุม ๓ จากซ้ายไปขวาประกอบด้วยปี่ ๓ ชนิด ดังนี้

๑. ปี่กลาง
๒. ปี่ก้อย
๓. ปี่ตัด

ในวงปี่จุม บางครั้งมีการนำซึ่งเข้ามาประสมวงด้วย ดังภาพซึ่งของครูสงคราม เหมือนทอง ที่ใช้ออกงานเป็นประจำ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๒๒ ซึ่งของครูสงคราม พะยอม เป็นซึ่งมีคุณภาพเสียงดี และครูจะนำไปใช้ในการขับขานต่าง ๆ เป็นประจำ

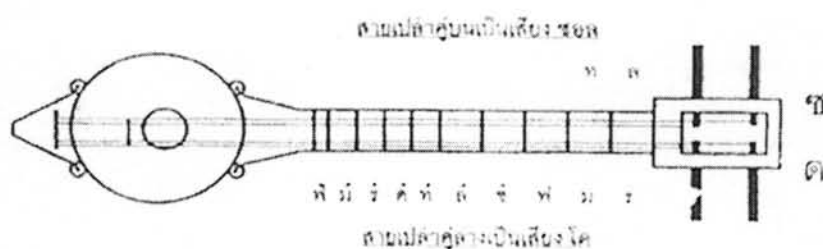
วิธีการเล่นปี่ทุกชนิด (ปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย) ใช้ปากอมปี่ที่เป็นลิ้นของปี่ อมเข้าไปในกระพุ้งแก้มเฉียงไปทางด้านซ้าย เพื่อเป่าให้เกิดเสียง ใช้นิ้วปิดรูไล่เสียง โด เร มี ฟา ซอล ลา ที ตามทำนองซอ ซึ่งพอจะสรุปได้ว่าปี่ที่ใช้ทำปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย และปี่ตัด ทำมาจากไม้ไผ่รวกที่มีอายุตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป มีลักษณะตรง มีสีเหลือง เป็นไม้ไผ่รวกที่ใช้ทำปี่โดยเฉพาะ ซึ่งจะหาไม้ไผ่รวกมาทำปี่ได้จากจังหวัดลำปาง และเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นไม้ไผ่รวกเหมาะสำหรับการทำปี่จุมโดยเฉพาะ ขณะช่างซอกก็หาซื้อปี่จุมมาจากจังหวัดลำปาง และเชียงใหม่ เป็นส่วนใหญ่ แต่ปี่จุมของคณะครูสงคราม - พยอม จะต้องเป็นปี่ที่สั่งทำพิเศษซึ่งจะมีเสียงสูงกว่าปี่ที่ทำจากจังหวัดลำปางและเชียงใหม่ เพราะครูสงคราม - พยอม มีเสียงสูงเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ปี่ที่จะใช้ประกอบการขับซอของครูสงคราม - พยอม นั้น จะต้องมียระดับเสียงสูง ซึ่งผู้ที่จะสร้างหรือประดิษฐ์ปี่จุมไม่ว่าจะเป็นปี่จุม ๓ หรือปี่จุม ๔ ที่ทำให้ถูกใจและตรงกับระดับเสียงสูงของครูสงคราม - พยอม นั้น ก็คือนายหลวง (ไม่ทราบนามสกุล) อยู่บ้านน้ำคือ ต.ในเวียง อ.เมือง จ.แพร่

สังเกตได้ว่า วงปี่จุม ที่ใช้บรรเลงประกอบการซอเมืองแพร่จะไม่มีเครื่องประกอบจังหวะ (ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง) ช่างซอและช่างปี่จะนับจังหวะในใจ ซึ่งเป็นเรื่องของทักษะ ขณะบรรเลงหรือ

	ลูกนับที่ ๖	นิ้วกลาง	ฟา(ฟี)
	ลูกนับที่ ๗	นิ้วนาง	ซอล(ซั)

ซึ่งลูกสาม สายคู่บน มักจะเล่น สายเปล่า, ลูกที่ ๑ , ลูกที่ ๒ และลูกที่ ๓ เท่านั้น ส่วนลูกที่ ๔ คู่บน ไม่ต้องเล่นก็ได้จะคิดสายเปล่าคู่ล่างซึ่งเป็นเสียงซอล เสียงเดียวกันแทน

ซึ่งลูกสี่ คือ ซึ่งที่ตั้งเสียงสายเปล่าคู่บนเป็นเสียงซอล ตั้งเสียงสายเปล่าคู่ล่างเป็นเสียง โด และเสียงลูกนับที่สี่ของสายคู่ล่างเป็นเสียงซอลสูง (ซั)

ภาพที่ ๒๔ ภาพลักษณะกายภาพของซึ่งลูกสี่

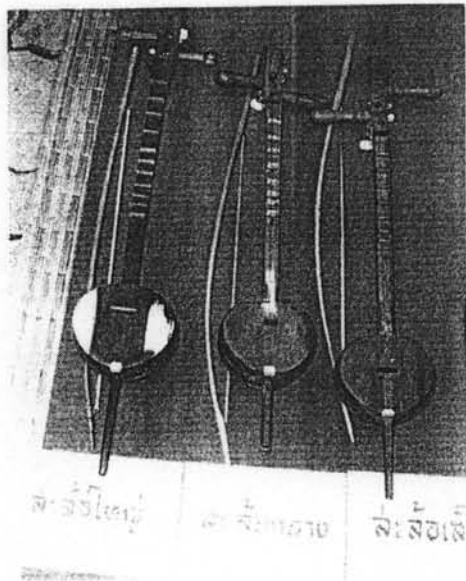
ซึ่งลูกสี่ การใช้นิ้วนับแต่ละลูกเทียบเสียงตามโน้ต ได้ดังนี้

คู่สาย	ลูกนับ	นิ้ว	เสียง(โน้ต)
สายบน	สายเปล่า	-	ซอล(ซ)
	ลูกนับที่ ๑	นิ้วชี้	ลา(ล)
	ลูกนับที่ ๒	นิ้วกลาง	ที(ท)
สายล่าง	สายเปล่า	-	โด(ด)
	ลูกนับที่ ๑	นิ้วชี้	เร(ร)
	ลูกนับที่ ๒	นิ้วกลาง	มี(มี)
	ลูกนับที่ ๓	นิ้วนาง	ฟา(ฟี)
	ลูกนับที่ ๔	นิ้วก้อย	ซอล(ซั)
	ลูกนับที่ ๕	นิ้วชี้	ลา(ลั)
	ลูกนับที่ ๖	นิ้วกลาง	ที(ทั)

	ลูกนับที่ ๓	นิ้วนาง	โค(คั)
--	-------------	---------	--------

ซึ่งลูกสี่ สายคู่บนมักจะเล่น สายเปล่า, ลูกที่ ๑ และลูกที่ ๒ ส่วนเสียงโคลูกที่ ๓ มักจะเล่น สายเปล่า คู่ล่างซึ่งเป็นเสียงโคเสียงเดียวกันแทน ปัจจุบันไม้สักที่ใช้ทำซึ่งหายากขึ้น จึงได้ประยุกต์ใช้ไม้ฮักแทนเหมือนกีตาร์ ส่วนสายเดิมใช้สายเบรกรถจักรยาน เปลี่ยนมาใช้สายกีตาร์แทน และจัดทำระบบเสียงให้ดังขึ้นกว่าเดิมโดยใช้คอนแทคไมโครโฟน

สะล้อ เป็นเครื่องสายที่มีคันสี เสียงดนตรีเกิดจากการเสียดสีระหว่างสายคันชักกับสายเส้นลวดที่ขึงตึงตัวกะโหลกทำด้วยกะลามะพร้าวมีไม้แผ่นบางๆ ปิด ใช้คันสีนอกสายแบบเดียวกับซอสามสายของภาคกลาง แต่เสียงมีลักษณะแหลมสูงคล้ายซอด้วง สะล้อมี ๓ ขนาด คือ สะล้อใหญ่ สะล้อกลาง สะล้อเล็ก มีสาย ๒ สาย

ภาพที่ ๒๕ ภาพสะล้อขนาดต่างๆ

ระบบเสียง การตั้งเสียงสะล้อมี ๓ แบบ ได้แก่แบบลูกสามและแบบลูกสี่ กล่าวคือ ซึ่งตัวเดียวกันสามารถตั้งเสียงให้เล่นได้ ๓ แบบ คือ แบบลูกสามและแบบลูกสี่ สะล้อลูก ๓ ตั้งได้ ๒ แบบ(ตามผัง) สะล้อลูก ๔ ตั้งได้ ๑ แบบ

การตั้งเสียงสระล้อย

การตั้งเสียงสระล้อย มี ๒ แบบ ได้แก่ แบบลูกสาม และแบบลูกสี่ ซึ่งแบบลูกสาม ตั้งเสียงได้ ๒ แบบ

ตารางการใช้นิ้วและคั่นซ้กในการสี่สระล้อยลูกสาม

สระล้อยลูกสาม แบบที่ ๑ คือ การตั้งเสียงสระล้อยสายท้่มเป็นเสียง โค - สายเอก เป็นเสียง ซอล และ แบบที่ ๒ สายท้่มเป็นเสียง ซอล - สายเอกเป็นเสียง เร สามารถกำหนดนิ้วและฝีกใช้ คั่นซ้กโดยสี่สระล้อยตามได้ดังนี้

สาย	นิ้ว	เสียง(โน้ต)	หรือ
สายท้่ม (สายใน)	สายเปล่า	โค(ค)	ซอล(ซ)
	นิ้วชี้	เร(ร)	ลา(ล)
	นิ้วกลาง	มี(ม)	ที(ท)
	นิ้วนาง	ฟา(ฟ)	โค(ค)
สายเอก(สายนอก)	สายเปล่า	ซอล(ซ)	เร(ร)
	นิ้วชี้	ลา(ล)	มี(ม)
	นิ้วกลาง	ที(ท)	ฟา(ฟ)
	นิ้วนาง	โค(ค)	ซอล(ซ)
	นิ้วก้อย	เร(ร)	
	สายเปล่า	ซอล(ซ)	

ตารางการใช้นิ้วและคั่นซ้กในการสี่สระล้อยลูกสี่

สระล้อยลูกสี่ คือ การตั้งเสียงสระล้อยสายท้่มเป็นเสียง ซอล - สายเอกเป็นเสียง โค สามารถกำหนดและฝีกใช้คั่นซ้กโดยสี่สระล้อยตามได้ ดังนี้

คู่สาย	นิ้ว	เสียง (โน้ต)
สายท้่ม(สายใน)	สายเปล่า	ซอล(ซ)
	นิ้วชี้	ลา(ล)
	นิ้วนาง	ที(ท)
สายเอก(สายนอก)	สายเปล่า	โค(ค)
	นิ้วชี้	เร(ร)

	นิ้วกลาง	มี(ม)
	นิ้วนาง	ฟา(ฟ)
	นิ้วก้อย	ซอล(ซ)

การประสมวง นำซึ่งและสละมาเทียบเสียงให้ตรงกัน เช่น สละลูก ๔ ซึ่งต้องเป็นลูก ๔ และ ใช้บรรเลงได้

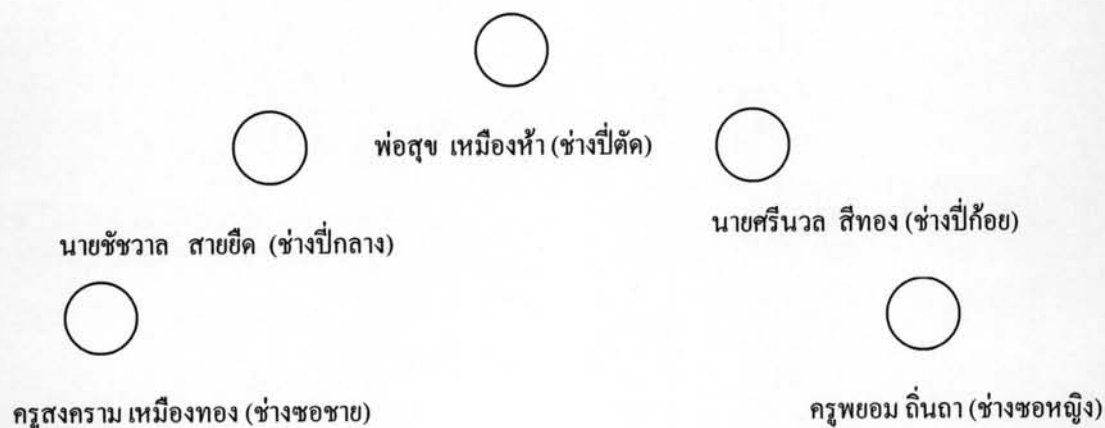
รูปแบบการจัดวงซอ

รูปแบบในการจัดวงซอในจังหวัดแพร่ วงซอ (คณะซอ) จะมีหัวหน้าวงและลูกวง แบ่งหน้าที่ และความรับผิดชอบดังนี้

วงซอปี ซึ่งประกอบด้วย

๑. ช่างซอชาย ซึ่งเป็นหัวหน้าวง
๒. ช่างซอหญิง
๓. ช่างพ็อนแอน
๔. ช่างปีแม่
๕. ช่างปีกลาง
๖. ช่างปีก้อย

แผนผังการจัดวงซอครูสงคราม – พยอม

ดั่งภาพที่ผู้วิจัยได้บันทึก ต่อไปนี้

ภาพที่ ๒๖ ภาพคณะซอครูสงคราม - พยอม ถ่ายภาพบ้านครูอรุณ ทิพยวงศ์
จังหวัดแพร่ เดือนมีนาคม ๒๕๕๐

ภาระหน้าที่ของลูกวงคณะซอครูสงคราม - พยอม

๑. ช่างซอชายเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลลูกวงตั้งแต่ได้รับงานก็จะนัดหมายลูกวงให้ไปเล่นงานอะไร ใส่เสื้อผ้าอย่างไร ดูแลความพร้อม และทำหน้าที่ซอสลับกับช่างซอหญิง และทำพิธีไหว้ครูซอก่อนจะมีการซอในงานนั้น ๆ

๒. ช่างซอหญิง จะมีหน้าที่ซอสลับกับหัวหน้าวง คอยดูแลวงขณะซออยู่ บริการน้ำดื่มให้คณะและหัวหน้าวง และทำหน้าที่พ้อนแอนด์เมื่อจบการแสดงซอ

๓. ช่างพ้อนแอนด์ จะทำหน้าที่คอยดูแลเอาใจใส่ทั้งคณะ ในเรื่องของการบริการน้ำดื่ม และทำหน้าที่พ้อนแอนด์ (ดูแลพ้อนแอนด์) ให้กับแขกที่มาร่วมงาน หลังจากจบการแสดงแล้ว ช่วงนี้ช่างพ้อนแอนด์จะได้รับเงินจากแขกผู้มาร่วมงาน สร้างความสนุกสนาน และความเพลิดเพลินกับแขกผู้มาร่วมงาน

๔. ช่างปี่แม่ มีหน้าที่บรรเลงทำนองเพลงซอคู่กับช่างปี่กลางและปี่ก้อย คอยให้จังหวะสอดแทรกทำนอง เปลี่ยนทำนองและบรรเลงเพลงประกอบการพ้อนแอนด์ เมื่อจบเนื้อหาของซอในงานวันนั้น จะสังเกตได้ว่าช่างปี่จะมีความอดทนสูงมาก เพราะในการบรรเลงปี่ประกอบซอนั้น ต้องใช้ความพยายามสูงมาก จึงจะทำให้การจับซอของช่างซอเกิดความไพเราะ และกลมกลืนกัน

๕. ช่างปี่กลาง มีหน้าที่บรรเลงทำนองซอ ใช้ยืนเสียงปี่ช่วยรับส่งปี่ก้อยและปี่แม่บรรเลงประกอบทำนองซอแต่ละทำนองเหมือนกับปี่แม่และปี่ก้อย ซึ่งถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญคนหนึ่งในคณะซอ

๖. ช่างปี่ก้อย มีหน้าที่บรรเลงทำนองหลักของทำนองซอแต่ละทำนองเป็นต้นเสียงให้กับช่างซอและช่างปี่แม่กับปี่กลาง ช่างเป่าปี่ก้อยจะเป็นตัวเปลี่ยนทำนองซอ ส่วนปี่แม่และปี่กลางจะคอยรับส่งและสอดแทรกไปตามทำนองซอ และจะลงท้ายด้วยการบรรเลงเพลงประกอบการพ้อนแอนด์ ร่วมกับปี่แม่และปี่กลาง เพลงที่นิยมบรรเลง คือ เพลงเขมรปากท่อ และเพลงปทุมเป็ง

โน้ตเพลงเขมรปากท่อ (เป็๊ก้อย)

- - - ร	ม ม ม ม	ช ร ม ช	ม ม ม ม	- ร ค ต	ค ร ค ต	- ช ช ช	ค ล ช ม
- - - ช	ม ม ม ม	ร ม ช ค	ช ล ค ร	- ม ร ค	ร ม - ร	ค ล ช ม	- ร ค ต
- - - ค	ล ล ล ล	ช ล ค ช	- ช - ช	- ล ค ต	ช ม - ช	- - - ล	ค ร ค ต
- - - ร	- - - ม	- - - ช	ล ม ช ล	ค ร ค ต	- ช - ค	ช ล ค ร	ม ร ช ม

โน้ตเพลงปี่มเป็ง

- - - -	ค ร ม ช	- - - ล	ช ล ค ช	- ค ร ค	- ล ค ต	- ช ล ช	- ฟ ช ฟ
- - - -	- ช - ค	- - ค ร	ม ร ช ม	- ม - ม	- ช - ค	- - ค ร	ม ร ช ม
- ช ล ช	- ม ช ม	- ร ม ร	ค ร - ค				

รูปแบบการผสมวงปี่จุม ๓

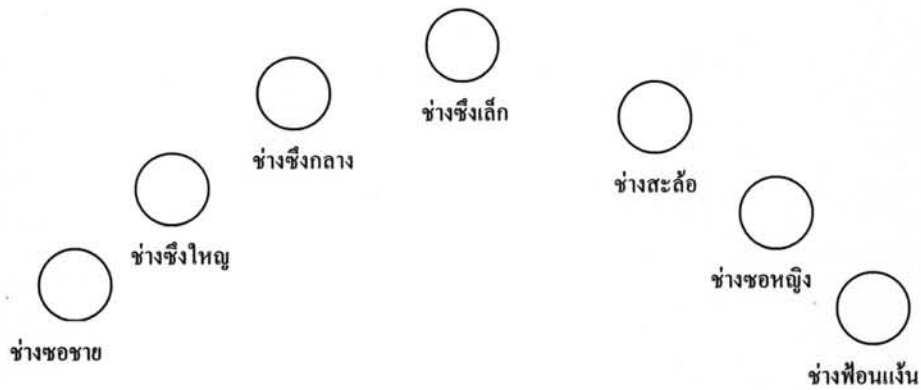

ภาพที่ ๒๗ ภาพนักดนตรีคณะครูสงคราม - พยอม สาธิตวงปี่จุม ๓

วงซอซึง เป็นวงดนตรีพื้นเมืองอีกรวมหนึ่งที่นิยมใช้บรรเลงประกอบการขับซอของเมืองแพร่ วงซอซึงเป็นการผสมดนตรีของภาคเหนือ ๒ ชนิด คือ สะล้อ และซึง ซึ่งอาจจะใช้สะล้อหรือซึงมากกว่า ๑ ตัว หรือ ๑ คัน โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในวงดังนี้

รูปแบบการจัดวงซอซิ่ง

๑. ช่างซอชาย
๒. ช่างซิ่งใหญ่
๓. ช่างซิ่งกลาง
๔. ช่างซิ่งเล็ก
๕. ช่างสะล้อ
๖. ช่างซอหญิง
๗. ช่างพ้อนเงิน

ภาพที่ ๒๘ ภาพนักดนตรีคณะครูสงคราม - พยอม สาธิตการบรรเลงซอ

การจัดรูปแบบการจัดวงซอซิ่ง (คณะซอ) จะมีช่างซอชายเป็นหัวหน้าคณะ ลูกวงประกอบด้วย ช่างซอหญิง ช่างพ้อนเงิน ช่างสะล้อ ช่างซิ่งใหญ่ ช่างซิ่งกลางช่างซิ่งเล็ก วิธีการบรรเลงหรือเล่นทำนองก็เหมือนกับซอปี่ คือ เล่นทำนองเหมือนกันจบด้วยการพ้อนเงินเหมือนกัน

กับซอปี เพลงที่ใช้ประกอบซอซึ่งก็คือ เพลงเขมรปากท่อ ๒ ชั้น และเพลงปทุมเป็ญ ดังโน้ตที่ใช้ประกอบการแสดงซอปีซึ่งใช้ปี่ก้อยเป็นแนวทางบรรเลง ที่ได้บันทึกโน้ตไว้ในหน้า ๑๑๑

ภาพที่ ๒๙ ภาพการสาธิตการบรรเลงวงสะล้อซึง ประกอบการซออึกรูปแบบหนึ่ง
วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๕๐

ภาพที่ ๓๐ ภาพการสาธิตการบรรเลงวงสะล้อซึง ประกอบการซออึกรูปแบบหนึ่ง
วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๕๐

๓.๕ พิธีกรรมก่อนเริ่มขับซอ

สำหรับซอคณะครูสงคราม – พยอม มีพิธีกรรมการเริ่มการซอโดยมีการจัดเตรียมเครื่องบูชา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง จัดเตรียมขันครูซอโดยประกอบไปด้วย

- หมากแห้ง ๑ มัด
- พลุ ๑ มัด
- เหล้าขาว
- ข้าวสารใส่ถ้วย ๑ ถ้วย

- ผ้าขาว
- ผ้าแดง
- เงิน ๓๖ บาท
- รูป ๓๖ คู่
- ดอกไม้ขาว ๗ ดอก
- ปี่จุม
- ชิ่ง

ขั้นตอนที่สอง ครูสงครامنนำเหล้าขาวรินใส่แก้วไว้

ภาพที่ ๓๑ ภาพขั้นที่หนึ่ง

ขั้นตอนที่สาม ครูสงครามกราบขันตั้ง 3 ครั้ง แล้วท่องคำไหว้ครูขอ

ภาพที่ ๓๒ ภาพขั้นที่สอง

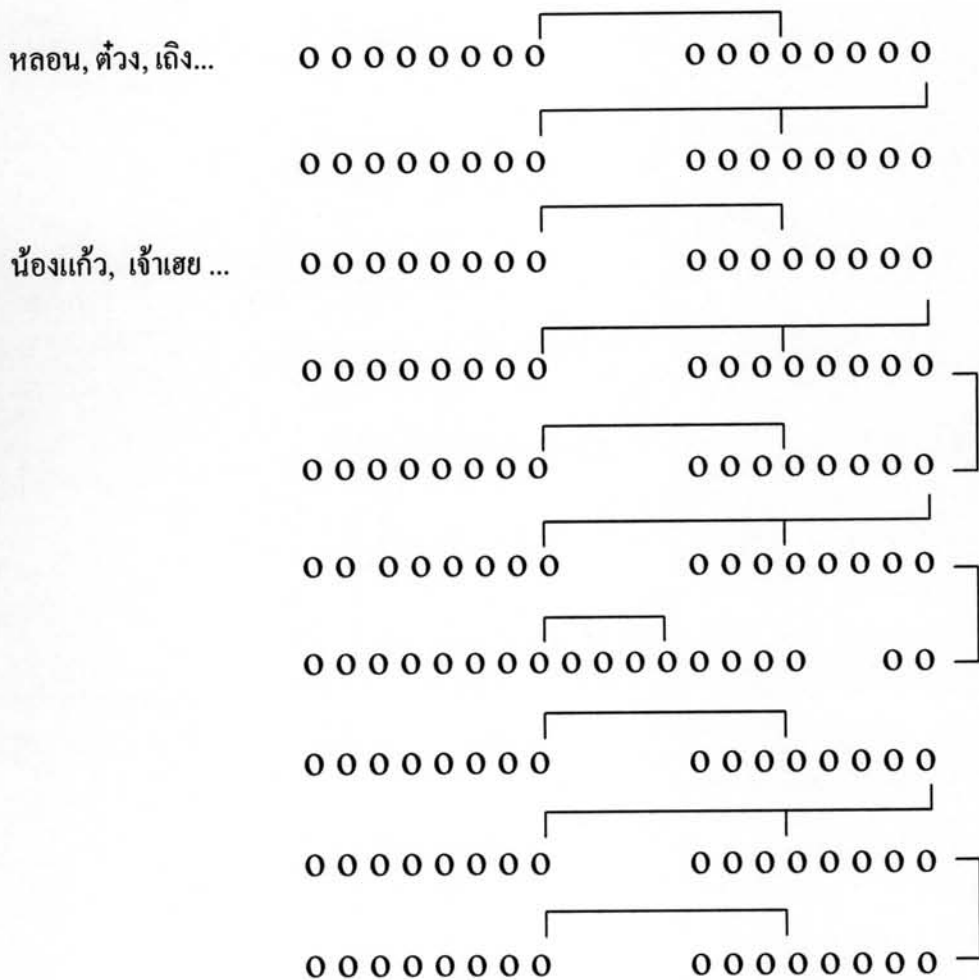
ภาพที่ ๓๓ ภาพขั้นที่สาม

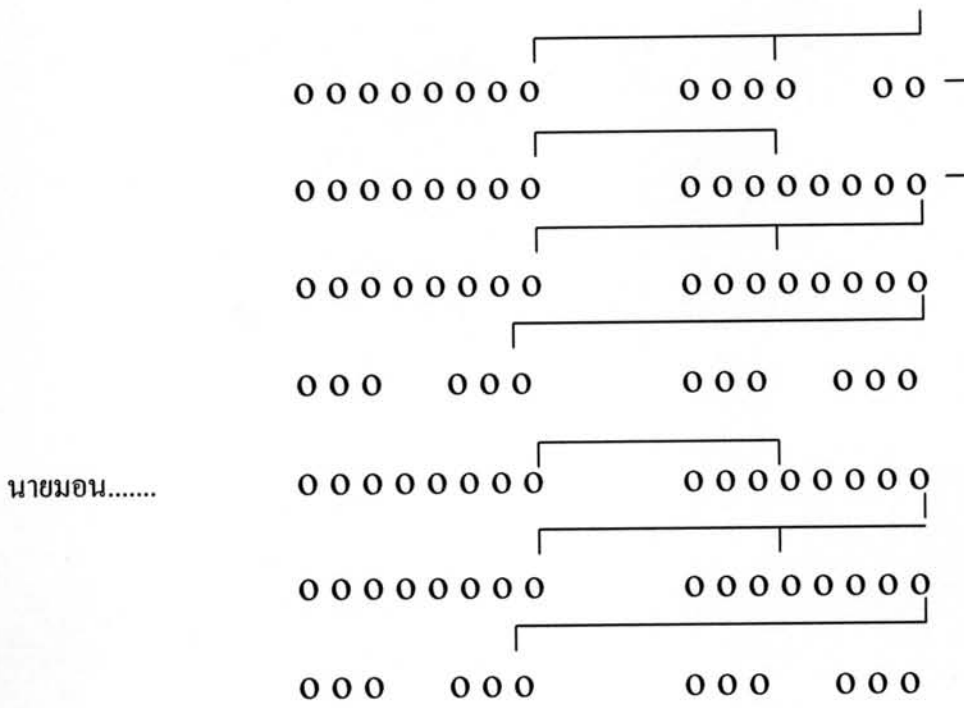
ขั้นตอนที่สี่ แม่ครูขอปฏิบัติเช่นเดียวกับพ่อครูขอ พร้อมทั้งนักดนตรีก็ได้กล่าวคำ
อธิษฐานเพื่อไหว้ครูปีเช่นกัน

ภาพที่ ๓๔ ภาพชั้นที่สี่
 ครูสงคราม - พยอม ช่างปี ช่างพ็อนแจ้น กล่าวคำไหว้ครู

๓.๖ ฉันทลักษณ์ของทำนองซอต่าง ๆ ของคณะครูสงคราม-พยอม
 ซอทำนองตั้งคาด

นายมอน.....

ตัวอย่างขอตั้งคาค

ตัวง..... เป็นเขวชน เขาเป็นคนไทย
ระเบียบวินัยคนไทยบ่ขาด

ต้องมิจิตใจอันใสสะอาด
เกิดมาช่วมชาติ ช่วมศาสนา

เจ้าเฮย.. เป็นเขวชนเขาเป็นคนไทย
ช่วยสร้างควมดีหือประเทศชาติ
คุณงามควมดี มันจะ ได้ชนะ
มหากษัตริย์องค์พระราชา
..... น้ำธรรมกำสอนพระพุทของค์
เขาเกิดเป็นคน ดำรงชีวิต
ทำดีไว้เตื่อะ มันบ่เสียหาย
พุทระ ธรรมะ ชนะ อธรรม
เขา มาฮักกัน เหมือนกับปี่น้อง
ประเทศเมืองไทย มีบุญพิเศษ
ถ้าหากคนไทย แดกสามัคคี
ประเทศเมือง เขา เจริญ
นี่ละหนอ.....

ระเบียบวินัย เขาควรบ่ขาด
เพื่อเอกราชชาติเขาเกิดมา
ขอเป็งธรรมะ พระศาสนา
องค์พระบิดา จาวไทยทั่วแคว้น.....
เป็นหลังมั่นคง พระศาสนา...หนักแน่น
กัลยณมิตร ชีวิตแจ่มใส
ตคน้ำบ่ไหล ตกไฟ บ่ ฮ้อน
เขามาช่วยกัน เพื่อควมถูกต้อง
จิตใจหวังฮ้อม....ฮารี
บ่เหมือนคูเวต เวียดนาม เกาหลี
กั้วมันบ่ดี ยังเมืองเป็อนบ้าน
ผ่อ ก่ งาม ดึงกู้อย่าง
น้อง ละนำ.....

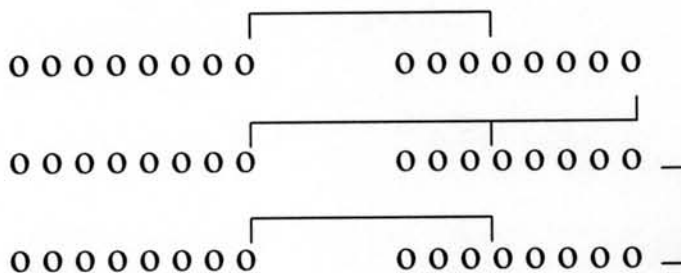
นายมอน... ประเทศเขามี มหากษัตริย์

เสามงคลหลัก ฮ่มโพธิใบหนา

ถึงเกิดต่างเชื้อ ต่างศาสนา
ท่านกษัตริย์ของไทย
นี่ละหนอ.....

อยู่ในเมตตา พระบิดาเจ้า
ท่านยิ่งใหญ่ ไหนบ่ เต้า
น้องละ นำ....

ทำนองซอหล้ากลางตัด

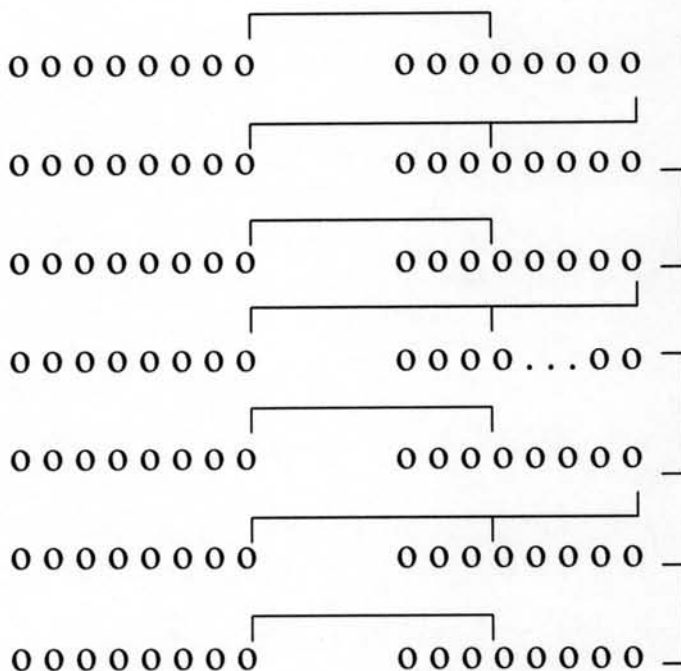

ตัวอย่างทำนองซอหล้ากลางตัด

โลกปัจจุบันสับสนปั่นป่วน
เศรษฐกิจมันหยังมาฝืดเคือง
ต่างคน ก่ ต่าง หาหน้าที่ของตัวเอง

ยุคสมัยนี้ ก็น่าง่ายง่ายเปลือง
จาวบ้านจาวเมืองปากันจ่มอู้
มานั่งเจ็บหัว เพราะความบ่อู้

ทำนองซอหล้ากลางเต็ม

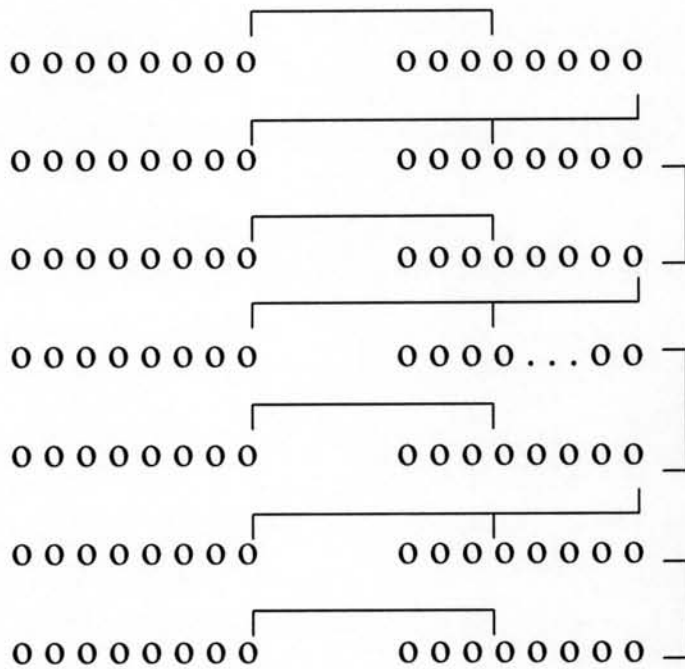

ตัวอย่างทำนอง ซอหล้ากลางเต็ม

ดีข้าได้ขึ้น ตัวผู้ตะกี้
 หน้าที่ของคนจะเป็นอย่างไร
 ข้ามานั่งก็คิด ตันผิ ตันผิง
 หน้าที่ของคน ด้วยจะมาอ้าง
 เพราะว่าเธอ เป็นคนธรรมดา
 หน้าที่ของคน จะเป็นอย่างไร
 ดี้ายู้จัก ตำรวจ ทหาร

เป็นว่าหน้าที่ ยังบ่าเข้าใจ
 คนประเทศไทยหกสิบกว่าล้าน
 ทำมาหากิน มันมีหลายอย่าง
 จะเป็น สูบฮ่าง.....อย่างไร
 ดีตัวผู้มา ยังบ่าเข้าใจ
 ปออธิบาย มาแถมสักหน่อย
 พ่องเป็นนายพัน นายหมวด นายร้อย

ทำนองซอเลียง

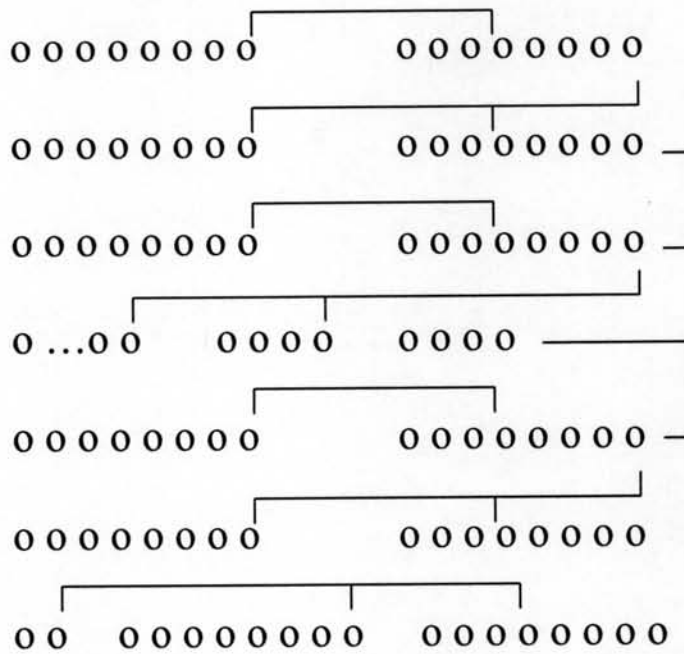

ตัวอย่างทำนองซอเลียง

คนเขาเกิดมาหิยะเหมือนกันหมด
 แจ้งบ่แจ้งสะปายลงขอदान
 ความรับผิดชอบของไผของมัน
 ถ้าตัวจะอยู่อย่างขงกับเหลือก
 อย่างตัวบ่สู้ หน้าที่ชีวิต
 บ่ฮับผิดชอบ หน้าที่ก้านงาน
 กอนตายไปแล้ว ไผตึงบ่เอา

แม้แต่ยาจกหน้าที่เหมือนกัน
 บ่ได้สะตาง เป็นจ่ม เป็นเคียด
 จะอู้หื้อฟังตัวไปฟังเลือก
 มีก้าคุดเคียด...ความดำ
 บ่ มีความคิด มีความสร้างสรรค์
 อยู่ไปวันวัน บ่ มีความก้าวหน้า
 บ่หื้อศพเผา ฮ่วมเต้าป่าจ้า

ทำนองซอเงี้ยว

ตัวอย่างทำนองซอเงี้ยว

เขียนนักคิดนักสมองสับสน
 ครูบาอาจารย์หน้าที่เกี่ยวข้อง
 เพราะเขาได้เขียนในแบบบังคับ
 กำปี้ กำคิดหยั่งบาดัน
 ดั่งอกตั้งใจ ท่องแต่ตำรา
 ป้อแม่ก่หนีบ คุณครูก่ เน้น
 ...เหี้ยเลย... ถ้าอ่านกำทอสมองเลยเฉย

เลขกล้ายเป็นผลรับความเดือดร้อน
 ป้อแม่ปี่น้องมีส่วนเหมือนกัน
 มาจากสำนักจากสถาบัน
 สมองเครียดเคร่ง....
 บ่มีเวลา ไปกินไปเล่น
 ป้อบ่ละ บ่เว้น มีเวลาว่าง
 เขียนแบบเก่าเกย เข็ยะหยั่ง บ่จ้าง

๓.๗ โอกาสในการจับขอ และบริเวณสถานที่ที่ใช้ขอ

การขอในจังหวัดแพร่ นั้นมีการขอในการจัดงานทั้งงานมงคล และอวมงคล แล้วแต่ว่าเจ้าภาพจะว่าจ้างให้ไปขอในงานนั้นๆ ยกตัวอย่างงานมงคล เช่น งานอุปสมบท งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองสมโภช โดยบริเวณที่ใช้ในการขอเรียกว่าพามขอซึ่งอาจจะทำด้วยไม้ไผ่และมุงหลังคาด้วยหลังคาใบจาก แต่ในปัจจุบันถ้าบริเวณบ้าน ช่างขอจะใช้บริเวณในบ้านในการขอ เพราะมีความสะดวกสบาย ในแต่ละงานก็จะมีสาระของเนื้อหาการขอที่แตกต่างกันออกไป ถ้าเป็นในงานมงคลนั้น ช่างขอ มักจะพูดชมเชยว่า วันนั้นๆ เป็นวันดีอย่างไร จะมีการพูดถึงการปิดเคราะห์ ไล่สิ่งที่ไม่ดีออกจากงานนั้น เนื้อหาของขอต่อจากนั้นจะเป็นการพูดถึงเนื้อหาของงานนั้น ส่วนงานอวมงคล เช่น งานศพ ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ขอจะเป็นการยกย่องสกุติ เป็นการพูดถึงการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการอัญเชิญดวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้ได้มารับสิ่งของที่ลูกหลานได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ เนื่องจากสังคมในปัจจุบันมีความก้าวหน้าในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต และทำให้โอกาสในการจับขอมีมากขึ้น ดังนั้นช่างขอจากที่เป็นผู้จับขอให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ธรรมเนียมโบราณ แต่เดิม ต้องมีความทันต่อเหตุการณ์ต่อความเป็นไปของสังคม ทำให้ช่างขอเป็นที่รู้จักในท้องถิ่นมากขึ้น ครั้นมีงานที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ ส่วนใหญ่เป็นงานที่ทางราชการมาดำเนินการขึ้นในท้องถิ่น ช่างขอจะเป็นผู้ที่ใช้ในการเพื่อที่จะประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้เห็นความสำคัญของงานนั้นๆ บทบาทของช่างขอ ต่อสังคม จะมีความขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ภาพที่ ๓๕ ภาพการแสดงขอที่งานพระธาตุช่อแฮ
ภาพจากบ้านอาจารย์อรุณ ทิพย์วงศ์ (ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำจังหวัดแพร่)

ภาพที่ ๓๖ ภาพการทำพิธีเรียกขวัญนาถ โดยมีวงซอเข้าไปประกอบ
วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๐

ภาพที่ ๓๗ ภาพบรรยากาศการทำพิธีเรียกขวัญนาถ โดยมีวงซอเข้าไปประกอบ
วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๐

๓.๘ ฟ้อนแง้น เป็นกิจกรรมหลังจากเสร็จสิ้นการขอ

ภาพที่ ๓๘ ภาพการฟ้อนแง้น ประกอบวงขอ
ถ่ายภาพวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๐

การฟ้อนแง้น เป็นการฟ้อนประกอบการขอ เป็นกิจกรรมการฟ้อนหลังจากช่วงขอ ช่วงปีจับทำนองขอจนจบเนื้อหาของงานนั้นๆเช่น เสร็จสิ้นจากการขอบวชพระ หรือขึ้นบ้านใหม่ หลังจากนั้นแขกที่มาร่วมงานจะร่วมสนุกกับช่าง

ฟ้อนแง้น ช่วงขอหญิงหรือช่วงขอชายตามที่ตนเองนิยมชมชอบ ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ขาดไม่ได้ในการลงขอหรือจบเนื้อหาของการขอในงานนั้นๆ ซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศในวงขอคณะนั้นๆ โดยเฉพาะวง คณะครูสงคราม – พยอม ซึ่งมีช่างฟ้อนแง้นที่ลีลาการฟ้อนแบบอ่อนช้อยเครื่องซ้ำสง่างามซึ่งทำให้แขกที่มาร่วมงานและเจ้าภาพมีความประทับใจช่างฟ้อนแง้นเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งช่างฟ้อนแง้นผู้นั้นมีชื่อว่า นางสาว วรรณิการ์(เพ็ญ) โลกคำลือ และ นางสาว ปิยทิพย์ ถิ่นตา ซึ่งเป็นหลานสาวของครูพยอม ถิ่นตา ถือได้ว่า การฟ้อนแง้นเป็นการสร้างสีสันและเพิ่มความสุขสนานให้กับคณะขอ เจ้าภาพ และแขกที่มาร่วมงานได้รับความสุขกันโดยถ้วนหน้า

๓.๕ ซอด้วงหรือการด้วงซอ

ซอด้วง หรือการด้วงซอของครูสงคราม - พยอม จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูสงครามสรุปได้ว่าการด้วงซอแต่ละครั้งจะต้องเกิดจากอารมณ์และความรู้สึกที่ได้พบเห็นในขณะนั้นหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งสามารถนำมาซอด้วงได้ทันทีและการคิดคำซอด้วงนี้จะต้องมีปฏิภาณ ไหวพริบ และประสบการณ์ที่ดีจึงจะสามารถซอด้วงได้ดี เนื้อหาการซอด้วงนั้นครูสงครามเล่าว่าส่วนใหญ่จะเป็นซอด้วงเกี่ยวกับการทักทายแขก เชิญชวนผู้เข้ามาร่วมงานร่วมรับประทานอาหารการซอด้วงจะกระทำได้แม้แต่ขณะซออยู่ถึงแม้ยังไม่จบเนื้อหาในเรื่องที่ซอในงานนั้นๆก็สามารถซอด้วงได้ เช่น พอถึงเวลาเที่ยงวันซึ่งจะต้องพักรับประทานอาหาร ครูสงครามก็จะซอด้วงเชิญชวนแขกรับประทานอาหารหรือซอด้วงในกรณีที่แขกมาร่วมในงานนั้นๆ ให้เงินรางวัลครูสงครามก็จะซอด้วงไปในเชิงขบขัน หรือซอด้วงในเชิงให้พรแก่ที่มาร่วมงาน ซึ่งในการด้วงซอของครูสงครามแต่ละครั้งจะใช้ทำนองซอเงี้ยวเป็นหลัก เพราะว่าทำนองซอเงี้ยวเป็นทำนองที่ร้องง่ายและเป็นที่ยอมรับในการด้วงซอของแต่ละคณะ โดยเฉพาะครูสงครามจะนิยมใช้ทำนองซอเงี้ยวซอด้วงทุกครั้ง เมื่อมีอารมณ์และความรู้สึกที่ได้พบเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นถึงแม้ว่าจะยังไม่เสร็จสิ้นการซอก็ตาม ครูสงครามได้กล่าวอย่างนี้กับผู้วิจัย